

PUBLICATIEBLAD

MINISTERIËLE REGELING MET ALGEMENE WERKING van de 12de oktober 2021 ter uitvoering van artikel 7, eerste lid, van het Landsbesluit eindexamens v.w.o., h.a.v.o. en v.s.b.o.¹ (Regeling eindexamenprogramma kunstvakken h.a.v.o. en v.w.o.)

De Minister van Onderwijs, Wetenschap, Cultuur en Sport,

Overwegende:

dat het wenselijk is om het eindexamenprogramma voor de kunstvakken h.a.v.o. en v.w.o. vast te stellen;

Gelet op:

artikel 7, eerste lid, van het Landsbesluit eindexamens v.w.o., h.a.v.o. en v.s.b.o.;

Heeft besloten:

Artikel 1

Het eindexamenprogramma voor h.a.v.o. en v.w.o. voor wat betreft de kunstvakken beeldende vorming, muziek, dans en drama wordt vastgesteld zoals aangegeven in de bijlage.

Artikel 2

Deze regeling treedt in werking met ingang van de dag na die van bekendmaking en werkt terug tot en met 1 augustus 2019.

¹ P.B. 2008, no. 54.

Artikel 3

Deze regeling wordt aangehaald als: Regeling eindexamenprogramma kunstvakken h.a.v.o. en v.w.o.

Gegeven te Willemstad, 12 oktober 2021
De Minister van Onderwijs, Wetenschap,
Cultuur en Sport,
S.A. VAN HEYDOORN

Uitgegeven de 28ste oktober 2021
De Minister van Algemene Zaken,
G.S. PISAS

TOELICHTING behorende bij de Regeling eindexamenprogramma kunstvakken ha.v.o. en v.w.o.

Algemeen

De werkgroep Kunstvakonderwijs werd bij ministeriële beschikking² ingesteld voor een periode van zes maanden startende 23 mei 2018. De doelstelling van de werkgroep Kunstvakonderwijs was, uitgaande van het opgestelde beleidskader de inrichting van het Kunstvakonderwijs, rekening houdend met de aansluiting op het vak culturele artistieke vorming, aan revisie te onderwerpen. Om deze doelstelling te kunnen bereiken kreeg de werkgroep een vijftal taken toebedeeld. De eerste taak betrof het examenprogramma voor de kunstvakken van het h.a.v.o. en v.w.o. herzien. De uitvoering van deze taak mondde uit in de oplevering van de gereviseerde examenprogramma's voor de kunstvakken h.a.v.o. en v.w.o. Deze examenprogramma's voor de vakken beeldende vorming, muziek, dans en drama h.a.v.o. en v.w.o. zijn voor de zomer van 2019 reeds aan het veld aangeboden en per schooljaar 2019-2020 door het veld in gebruik genomen. De scholen hebben hun Programma's van Toetsing en Afsluiting (PTA) op deze gereviseerde examenprogramma's aangepast.

Reacties stakeholders

De examenprogramma's werden door middel van inspraakrondes voorgelegd aan docenten van het veld. Het veld kon zich over het algemeen vinden in de examenprogramma's. Verkregen feedback werd gebruikt om enkele nuances aan te brengen.

Financiële paragraaf

Het invoeren van de gereviseerde examenprogramma's voor het h.a.v.o. en v.w.o. brengt geen directe kosten met zich mee. Het betreft een inhoudelijke aanscherping van wat reeds in de praktijk uitgevoerd wordt. Een indirecte kostenpost betreft de herziening van de lesmethode voor het theoretische gedeelte van de examenprogramma's, getiteld Sazon, wat nodig is voor de doceerbaarheid van dit vak. De kosten voor de herziening van deze lesmethode à NAf 108.491,- zijn begroot onder begrotingspostnummer: 164903.4683 van de begrotingspost Subsidies & Bijdragen Non-Profit Instellingen.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 2

De gereviseerde examenprogramma's van de kunstvakken h.a.v.o. en v.w.o. zijn reeds per schooljaar 2019-2020 in gebruik genomen na voorafgaand overleg met de schoolbesturen. De PTA's zijn opgesteld op basis van de gereviseerde examenprogramma's. Vandaar dat de regeling met terugwerkende kracht tot en met 1 augustus 2019 in gaat.

De Minister van Onderwijs, Wetenschap,
Cultuur en Sport,
S.A. VAN HEYDOORN

² Ministeriële beschikking, no. 2018/010225.

BIJLAGE
BEHORENDE BIJ DE REGELING
EINDEXAMENPROGRAMMA
KUNSTVAKKEN H.A.V.O. EN V.W.O.

Beeldende Vorming (theoretisch)

Examenprogramma HAVO, VWO
Exameneenheden, eindtermen en toelichting

Maart 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Preambule	4
2. Leeswijzer	6
3. Matrix examenprogramma Beeldende Vorming (theoretisch)	7
4. Toelichting en specificaties Beeldende Vorming (theoretisch) HAVO	8
4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	8
4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Beeldende Vorming (theoretisch) HAVO	9
4.c. Nadere specificaties HAVO	14
5. Toelichting en specificaties Beeldende Vorming (theoretisch) VWO	15
5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	15
5.b. Uitwerking van de eindtermen Beeldende Vorming (theoretisch) VWO	16
5.c. Nadere specificaties VWO	22

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld, zoals is bepaald in artikel 7 van het Landsbesluit Eindexamens VWO, HAVO en VSBO. In de examen-programma's zijn per vak de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) en het schoolexamen (SE) zich uitstrekt. Ook is het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen (CE) vastgelegd, alsmede de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen.

De examenprogramma's HAVO/VWO beschrijven de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden, waarop elke kandidaat in een periode van examinering wordt beoordeeld.

De exameneisen sluiten aan bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen leerlingen.

In dit document wordt een toelichting gegeven op in ieder geval het CE-deel van het examenprogramma en waar mogelijk en zinvol ook op het SE-deel. De centrale toetsing zal zijn in de vorm zijn van een centraal schriftelijk examen (CSE).

Behalve een beschrijving van de exameneisen voor het CE kan dit document verder een handreiking zijn voor de SE's en nadere informatie bevatten zoals specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het SE, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), of toegestane hulpmiddelen.

Hierdoor zal een docent in staat zijn zich een goed beeld te vormen van wat in het (centraal) examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is dit dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze toelichting staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Dit examenprogramma geldt met ingang van het schooljaar 2019-2020, met op basis hiervan de eerste Centrale Examens in 2021.

1. Preambule

Het onderwijs in kunstvakken richt zich op het vermogen tot het waarnemen van, het beleven van, het produceren van en het reflecteren op kunst. Op grond hiervan kan de leerling een standpunt innemen ten opzichte van kunst en esthetica, machtsverhouding, levensbeschouwing, vermaak, multiculturaliteit, wetenschap en techniek.

Kunstvakken werken aan de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en identiteitsvorming van de leerling in relatie tot zijn omgeving. Door het bieden van een sociaal emotionele veilige leeromgeving, het bevorderen van kritisch denken, het activeren van de creativiteit, vindingsrijkheid aan te moedigen en de leerling van een algemene kennis te voorzien wordt deze voorbereid op de uitdagingen die de 21ste eeuw aan deze stelt.

Vanuit de ontwikkelde visie op kunst, is de leerling in staat een bewuste en kritische keuze te maken om zich verder te laten vormen op het terrein van kunst en cultuur en oriënteert zich al doende op een mogelijke vervolgopleiding en het beroep. Het leren navigeren binnen de digitale wereld speelt hierbij een grote rol.

Beeldende Vorming is opgesplitst in een theoretisch deel en een praktisch deel. Beeldende Vorming (theoretisch) wordt afgesloten met een Centraal Schriftelijk Examen (CSE) en Beeldende Vorming (praktisch) met een Centraal Praktisch Examen (CPE).

Voor Beeldende Vorming (theoretisch) geldt dat de eindtermen zoals opgesteld in dit examenprogramma vanuit zowel lokaal perspectief als mondiaal perspectief zijn geformuleerd. Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Domein C: Onderwerpen

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

De kandidaat kan:

- De belangrijkste begrippen hanteren uit de kunstdisciplines Beeldende Vorming, dans, drama en muziek, die voorwaardelijk zijn voor adequate receptie en reflectie, en noodzakelijk zijn voor begrip van verbanden tussen kunst en cultuur;
- Informatie over kunst en cultuur herkennen, benoemen en toepassen om verbanden aan te geven;
- Bij het reflecteren bronnenmateriaal op een adequate wijze hanteren;
- Overeenkomsten en verschillen benoemen en beargumenteren met betrekking tot het beschouwingsapparaat bij de vier kunstdisciplines (alleen vwo)

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing

De kandidaat kan aangeven met welke visies, doelen, middelen en inhouden de kunsten religieuze en/of levensbeschouwelijke uitgangspunten vertolken.

Subdomein B2: Kunst en esthetica

De kandidaat kan aangeven welke ideeën over schoonheid in kunst en kunstwaardering een rol spelen.

Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht

De kandidaat kan aangeven welke invloed de sociale, politieke en economische macht heeft op de rol en inhoud van kunst en op de positie van de kunstenaar.

Subdomein B4: Kunst en vermaak

De kandidaat kan aangeven hoe vorm en inhoud bepaald worden door de vermaaksfuncties van kunst in relatie tot het daarbij betrokken publiek.

Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit

De kandidaat kan aangeven hoe de Curaçaose/ regionale en internationale kunst en cultuur elkaar wederzijds beïnvloeden.

Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek

De kandidaat kan aangeven hoe kunst en wetenschap/techniek op elkaar inwerken.

Domein C: Onderwerpen

De kandidaat kan de eindtermen van domein A en B toepassen op voorbeelden uit de volgende periodes:

- P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling
- P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum
- P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw
- P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie
- P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering
- P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld

2. Leeswijzer

In dit document wordt het examenprogramma Beeldende Vorming (theoretisch) gedefinieerd in exameneenheden met de bijbehorende code. Elke exameneenheid bestaat weer uit één of meer eindtermen.

In de matrix in hoofdstuk 3 is per exameneenheid aangegeven of deze deel uitmaakt van het examenprogramma voor HAVO en/of VWO.

In hoofdstuk 4 wordt de verdeling van de stof (exameneenheden) voor **HAVO** over CE en SE in een tabel gegeven (paragraaf a).

In paragraaf 4b wordt in tabelvorm per exameneenheid de algemene inhoud van die eenheid, met beschrijving van de onderliggende genummerde eindtermen, de verdere specificering daarvan genoemd van in ieder geval de eindtermen die tot de examenstof voor het CE voor HAVO behoren.

Voor zover mogelijk is ook een toelichting opgenomen op de eindtermen van de exameneenheden die tot de stof van het SE behoren. Dit heeft het karakter van voorbeelden, suggesties, adviezen - kortom: van een handreiking.

In paragraaf 4c staan nadere specificaties en condities vermeld, voor zover deze reeds vastliggen, zoals:

- de weging SE-CE
- de toegestane hulpmiddelen

In hoofdstuk 5 zijn vergelijkbare overzichten en specificaties gegeven voor de eindtermen **VWO**.

3. Matrix examenprogramma Beeldende Vorming (theoretisch)

Exameneenheden met code		HAVO	VWO
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x

4. Toelichting en specificaties Beeldende Vorming (theoretisch) HAVO

4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

HAVO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	

4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Beeldende Vorming (theoretisch) HAVO

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: De religies en culturen van deze periode (rol van de missie) - Architectuur: De bouwstijlen van landhuizen - Beeldend: passanten - Dans: salondans (wals, mazurka), populaire dans (tumba, tambú, seú), speldansen (Zamanakitoki) - Drama: De passerende artiesten - Muziek: Jan Gerard Palm (Curaçaose kamer/dansmuziek), Afro-Curaçaose folklore (tambú, seú, tumba en het werklied) (folklore zie Zikinza) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Trek van vrijgestelden naar steden, politieke instabiliteit in Latijns-Amerika, relatie met het vaste land 			
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Wereldtentoonstellingen, opkomst communisme, uitvinding fonograaf, fotografie, Freud, Edward Bernays (begin consumptiemaatschappij) - Beeldende kunst: realisme, art nouveau, expressionisme, impressionisme - Dans: romantisch ballet (Ballet blancs, Zwanenmeer), moderne dans (Isadora Duncan), minstrel shows (Cakewalk) - Drama: naturalisme, opkomst film (Charlie Chaplin) - Muziek: Impressionisme, Blues en Ragtime, work songs, spirituals 			
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: komst Shell, trek naar Cuba, migratie naar Curaçao - Architectuur: traditionele bewoning (kas di kunuku, kas di blèki) - Dans: invloeden Cubaanse dans (Cubaanse son) - Drama: Algemeen Nederlands verbond - Muziek: Volkszangers/Troubadours (Erquimides Candelaria, Julio Perenal) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: migratie in de regio, Lago op Aruba 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO I, Russische revolutie, opkomst radiostations, geluidsfilm, crisis, entartete kunst - Beeldende kunst: kubisme, functionalisme, futurisme, surrealisme, Dada - Dans: expressionisme (Mary Wigman), romantisch ballet (Les Ballets Russes), moderne dans (Martha Graham), jazzdans/musical dans (Katherine Dunham, Josephine Baker), - Drama: Episch drama (Brecht), musicalfilms, Stanislavsky (actor prepares '36) - Muziek: Jazz, Broadway, Country 			
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol van Curaçao, relatie Nederland, bewustwording eigen identiteit - Beeldende kunst: Curaçaosch museum (Chris Engels), Sticusa, May Henriquez, Charles Corsen - Architectuur: DOW, Gerrit Rietveld - Dans: Sticusa, Rumbera (Elena Thaina, Sonia, 'Chuki' Scharbaai, Rumbera Diana, Rumbera Annie) - Drama: adaptaties van Europese stukken naar het Papiamentu (May Henriquez, Nydia Ecury, Jules de Palm, Raúl Römer), Sticusa, Oprichting Grupo Thalia, Papiamentu toneel, Guillermo Rosario, komische duo's zoals Shon Bènci ku Frènci, parochietheater - Muziek: Estrellas del Caribe, Rudy Plaat, Boy Dap, The Golden Years (Jaren 50), Boeis Hailé, Celia Cruz & Daniel Santos zingen in het Papiamentu In de regio: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WOII - Beeldende kunst: Wifredo Lam, Frida Kahlo, social art (o.a. Diego Rivera) - Architectuur: Tropical Deco - Muziek: Calypso, Ranchera, Afro-Cubaanse muziek - Dans: Limbodans, Rumba, Chachacha, Son, Calypso, Bolero - Drama: telenovela, Trinidad theatre workshop ('59) 			
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO II - Beeldende kunst: abstract expressionisme, naïeve kunst, land art - Dans: pure dans (Merce Cunningham), musical dans (West Side Story), jazzdans (Rock and Roll), moderne dans (Alvin Ailey) - Drama: neorealisme, soaps, absurd theater, fysiek theater, experimenteel theater, Mickery (theater '65) - Muziek: Jazz (bigband, swing, bebop), Rock 'n Roll/Rhythm & Blues, British Pop 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld 30 mei - Beeldende kunst: pioniers, high flying parks, academie voor beeldende kunsten, Tony Monsanto, Yubi Kirindongo, Jean Girigorie, Nepomuceno, Ocalia, Norva Sling, Capricorne - Dans: Folkloredans (Marlene 'Chuki' Scharbaai, Juancho Schmidt), Pioniers balletscholen Lucia Snog/École de danse, Cocky van Oost /Les Sylphides, Fina Ferreira, Shirley van Heijningen/ Fina Dance Art School, Tio Riki Bernabela (Telefiesta) - Drama: pioniers, Edsel Samson gaat in Nederland studeren, Eligio Melfor: Papiamentu theater, Kaska di Pinda, Teatro di Bario, Stanley Bonofacio, Tone Brulin, Centro Pro Arte - Muziek: Doble R, Macario Prudencia (professionele populaire dansmuziek) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: dekolonisatie - Beeldende kunst: rol beeldende kunst in de Cubaanse revolutie - Dans: nationalistische dansen (Joropo, Tambora Venezolana, Zapateadas, Kadans Traditionele Merengue, Soca, Cumbia) - Drama: nationalistisch toneel, Lasana Sekou - Muziek: Reggae, Salsa, Fania All Stars 			
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol televisie, mens op de maan, jongerenculturen, woodstock, hippiecultuur - Beeldende kunst: popart, minimal art, multimediakunst, performance art, happenings - Dans: salsa, disco (Saturday Night Fever, Soul Train), breakdance (Rock Steady Crew) - Drama: Hollywood film, nouvelle vague, Peter Brook (marat/sade, '65 broadway, '85 mahabharata) invloed op en van Antilliaanse studenten en docenten drama die in NL /buitenland gaan studeren/werken, Helen Pieter, Fridi Martina (docenten) en (studenten): Edsel Samson, Laura Quast, Gilbert Bacilio, Magalie Boekhoudt, John Leerdam, Clay Toppenberg, Humphrey Monte, en van Aruba Burny Every - Muziek: Soul/R&B/motown, Disco/Dance, Punk/New Wave, Funk, Rock/Hard rock, Top 40/Pop, komst van videoclip en MTV 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: vertrek Shell - Beeldende kunst: arte '99, Tirzo Martha, Herman van Bergen, Felipe Zanolino, David Bade, Nelson Carillo - Dans: Folkloredans: Gibi Merien (Dushi Kòrsou), Dugo Schenker (The Apple), Karnavalsdans, Moderne Dans (Gabri Christa) Dansgroepen: Broché, TV-programma: Curastars Dance - Drama: Teatro Luna Blou, teatro foro, Anthony Jamanika, Rudolf Crispulo, Film: Felix de Rooy en Norman de Palm, Giovanni Abath (Grupo Kara) - Muziek: Ritmo Kombina, Gilbert Doran, Cura Jazz (Dandare, Calmes, Calister, Corsen), Curaçao Jazz Festival (jaren 90) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Biënnale Dominicaanse Republiek en Cuba, Basquiat, Tony Cappelan - Dans: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk, Alydia Wever - Drama: forumtheater, toneelopleiding Suriname, Alida Neslo ('06) - Muziek: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk 			
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: computergames, val muur, val Sovjet-Unie - Beeldende kunst: postmodernisme, graffiti - Dans: videodans (MTV), hiphop, tv dance competitions (So You Think You Can Dance) - Drama: multimedia theater, ZW groep, stichting Hanascine, De Nieuw Amsterdam, stand-up comedy, Cosmic Illusion - Muziek: Rock, Grunge, Brittpop, House, R&B, Hip-Hop/Rap, Pop, Tv-talentenshows (Idols/X-factor), Latin Music 			
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: zelfstandigheid (land Curaçao) - Beeldende kunst: Antepasado di Futuro, IBB/ Esmeralda Gallery, Bloemhof, Alma Blou, Open Atelier Route, hedendaagse ontwikkelingen, denk hierbij aan Uniarte, Design Week, Murals - Architectuur: moderne architectuur - Dans: Dance and More Foundation (Community Arts), Kizomba - Drama: Albert Schoobaar (Kadaken), La Tentashon, Komedia (Boskwiri, Edion Booy, Chòkoi), Curaçao International Film Festival Rotterdam (film), Eldrion Regina (un focus diferente) Sharelly Emanuelson, Selwyn de Wind - Muziek: Curacao North Sea Jazz, Festival di Tumba <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Academie Trinidad (UTT), Francis Alys, Carmen Herrera, murals in Bogota (link social art R3) - Dans: Festival del Caribe 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
<ul style="list-style-type: none"> - Drama: Clara Reyes (National Institute for the Arts) - Muziek: Vallenato, Rub-a-Dub 				
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: wereldbeeld - Beeldende kunst: persoonlijke/ anonieme kunst, engagement, performance art - Dans: de invloed van Afrikaanse dansstijlen in fusion, danstrends, Amerikaanse dans tv-shows (World of Dance) - Drama: virtual-reality, vlogs (film) - Muziek: Pop, EDM, DJ's, Reggaeton, Latin Pop, YouTube, EDM (electronical dance music) 			

4.c. Nadere specificaties HAVO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Beeldende Vorming is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Beeldende Vorming (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE Beeldende Vorming (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Beeldende Vorming (theoretisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Beeldende Vorming (theoretisch) <i>Cijfer CSE</i>	20%
Beeldende Vorming (praktisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Beeldende Vorming (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Beeldende Vorming (theoretisch) CE	
Type CE	Centraal Schriftelijk Examen (CSE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Gedurende één zitting van 180 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Schriftelijk; open & gesloten vragen
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Device voor tonen/ beluisteren bronnen met headset

5. Toelichting en specificaties Beeldende Vorming (theoretisch) VWO

5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

VWO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	

5.b. Uitwerking van de eindtermen Beeldende Vorming (theoretisch) VWO

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: De religies en culturen van deze periode (rol van de missie) - Beeldende kunst: De passanten in de beeldende kunst, Fotografie (Soubllette), behoefte aan kunst vanuit elite (portretkunst en landschappen) - Architectuur: De bouwstijlen van landhuizen - Dans: salondans (wals, mazurka, dansa, quadrille), populaire dans (tumba, bastèl, tambú, seú), speldansen (Zamanakitoki) - Drama: De passerende artiesten, de joodse feesten en de Spaanse periode - Muziek: Jan Gerard Palm (Curaçaose kamer/dansmuziek), Afro-Curaçaose folklore (tambú, seú, tumba en het werklied) (folklore zie Zikinza), passerende artiesten <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Trek van vrijgestelden naar steden, politieke instabiliteit in Latijns-Amerika, relatie met het vaste land - Beeldende kunst: Invloed van de diaspora op de kunst (denk hierbij aan: technische ontwikkelingen, globalisering) - Drama: Veladas (soirees) 			
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Wereldtentoonstellingen, opkomst communisme, uitvinding fonograaf, fotografie, Freud, Edward Bernays (begin consumptiemaatschappij) - Beeldende kunst: impressionisme, realisme, post-impressionisme, fauvisme, symbolisme, art nouveau, expressionisme - Dans: romantisch ballet (Ballet blancs, Zwanenmeer), moderne dans (Isadora Duncan, Denishawn), minstrel shows (Cakewalk) - Drama: naturalisme, symbolisme, naturalistisch theater, opkomst film (Charlie Chaplin) Muziek: Impressionisme, Blues en Ragtime, work songs, spirituals, Laat-Romantiek 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: komst Shell, trek naar Cuba, migratie naar Curaçao - Architectuur: Shellwoningen, traditionele bewoning (kas di kunuku, kas di blèki) - Dans: invloeden Cubaanse dans - Drama: Algemeen Nederlands verbond, Nederlandse periode - Muziek: Volkszangers/Troubadours (Erquimides Candelaria, Julio Perenal) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: migratie in de regio, Lago op Aruba - Beeldende kunst: Harlem renaissance, Edna Manley, Frida Kahlo, social art (o.a. Diego Rivera) - Dans: Cubaanse Son en Rumba - Drama: Mexico filmindustrie 			
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO I, Russische revolutie, opkomst radiostations, geluidsfilm, crisis, entartete kunst - Beeldende kunst: Russische avantgarde, functionalisme, de stijl, Bauhaus, kubisme, futurisme, surrealisme, Dada - Dans: expressionisme (Mary Wigman), romantisch ballet (Les Ballets Russes), moderne dans (Martha Graham), jazzdans/musical dans (Katherine Dunham, Josephine Baker, Fred Astaire, Ginger Rogers, Gene Kelly) - Drama: Episch drama (Brecht), musicalfilms, melodrama, Antonin Artaud (theater van de wreedheid '32), Stanislavsky (actor prepares '36) - Muziek: Jazz, Broadway, Country 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol van Curaçao, relatie Nederland, bewustwording eigen identiteit - Beeldende kunst: Chris Engels, Curaçaosch museum, Gerrit Rietveld, Sticusa, May Henriquez, Charles Corsen, fotografie (Fisher) - Architectuur: DOW - Dans: Sticusa, Rumbera (Elena Thaina, Sonia, 'Chuki' Scharbaai, Rumbera Diana, Rumbera Annie), Magnolia - Drama: Nederlandse regisseurs (Paul Storm, Henk van Ulsen), adaptaties van Europese stukken naar het Papiamentu (May Henriquez, Nydia Ecury, Jules de Palm, Raúl Römer), Sticusa, Oprichting Grupo Thalia, Papiamentu toneel, Guillermo Rosario, komische duo's zoals Shon Bènci ku Frènci, parochietheater, Golgotha (Hubert Booi) - Muziek: Estrellas del Caribe, Rudy Plaate, Boy Dap, The Golden Years (jaren 50), Boeis Hailé, Celia Cruz & Daniel Santos zingen in het Papiamentu <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WOII - Beeldende kunst: school of Havana, Wifredo Lam, Hector Hyppolite - Architectuur: Tropical Deco (Cinelandia, West End, Miami building, Miami) - Muziek: Calypso, Ranchera, Afro-Cubaanse muziek - Dans: Limbodans, Rumba, Chachacha, Son, Calypso, Bolero, Vedette: Tongolele - Drama: telenovela, Trinidad theatre workshop ('59) 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO II - Beeldende kunst: abstract expressionisme, naïeve kunst (CoBrA), land art - Dans: pure dans (Merce Cunningham), musical dans (West Side Story), jazzdans (Rock and Roll, West Coast Swing), moderne dans (Alvin Ailey), Butoh - Drama: neorealisme, soaps, absurd theater, fysiek theater, experimenteel theater, Mickery (theater '65), living theatre, Grotowski (towards a poor theatre), Beckett (wachten op Godot) - Muziek: Jazz (bigband, swing, bebop), Rock 'n Roll/Rhythm & Blues, British Pop, Woodstock (Folk/Protest songs, Rock) 			
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld 30 mei - Beeldende kunst: pioniers, high flying parks, academie voor beeldende kunsten, Tony Monsanto, Yubi Kirindongo, Jean Girigorie, Nepomuceno, Ocalia, Norva Sling, Capricorne - Architectuur: voormalige Nationale Bibliotheek (Naam), UNA, Centro Pro Arte (Zingel) - Dans: Folkloredans (Marlene 'Chuki' Scharbaai, Juancho Schmidt, Cesareo Jean Luis/Cesareo Dance Creation, Pioniers balletscholen Lucia Snog/École de danse, Cocky van Oost/Les Sylphides, Fina Ferreira, Shirley van Heijningen/ Fina Dance Art School, Tio Riki Bernabela (Telefiesta) - Drama: pioniers, gaan in Nederland studeren (Norman de Palm, Edsel Samson, Laura Quast, Gibi Bacilio) Eligio Melfor: Papiamentu theater, Kaska di Pinda, Teatro di Bario, Tayer Antiyano pa arte dramatico ('77), Stanley Bonofacio, Tone Brulin, Centro Pro Arte, Herman Broesterhuizen toneelgroep studio, Hans Caprino - Muziek: Doble R, Macario Prudencia (professionele populaire dansmuziek) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: dekolonisatie - Beeldende kunst: professionalisering Arubaanse kunst, rol beeldende kunst in de Cubaanse revolutie, LeRoy Clarke, Everaldo Brown, Luce Turnier - Dans: nationalistische dansen (Joropo, Tambora Venezolana, Zapateadas, Kadans Traditionele Merengue, Soca, Cumbia), Mery Cortez (Ballet de Venevision) - Drama: nationalistisch toneel, Argentinië 3^e cinema, Lasana Sekou - Muziek: nationalistische muziek, Reggae, Salsa, Fania All Stars 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol televisie, mens op de maan, jongerenculturen, woodstock, hippiecultuur - Beeldende kunst: popart, conceptuele kunst, minimal art, multimedialkunst, arte povera, performance art (Abramovich, Beuys), happenings - Dans: salsa, disco (Saturday Night Fever, Soul Train), breakdance (Rock Steady Crew) - Drama: 2e bloeiperiode Hollywood, nouvelle vague, Peter Brook (marat/ sade, '65 Broadway, '85 mahabharata), Eugenio Barba (the floating islands '79), invloed op en van Antilliaanse studenten en docenten drama die in NL /buitenland gaan studeren/werken, Helen Pieter, Fridi Martina (docenten) en (studenten): Edsel Samson, Laura Quast, Gilbert Bacilio, Magalie Boekhoudt, John Leerdam, Clay Toppenberg, Humphrey Monte, en van Aruba Burny Every - Muziek: Soul/R&B/motown, Disco/Dance, Punk/New Wave, Funk, Rock/Hard rock, Top 40/Pop, komst van videoclip en MTV 			
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: vertrek Shell - Beeldende kunst: arte '99, Tirzo Martha, Herman van Bergen, Felipe Zanolino, David Bade, Nelson Carillo - Dans: Folkloredans: Gibi Merien (Dushi Kòrsou), Dugo Schenker (The Apple), Karnavalsdans, Moderne Dans (Myrena Sintjago, Gabri Christa, Joyce Weert), Dansgroepen: Broché, Kombinashon Moderno, TV-porgramma: Curastars Dance - Drama: (Film) Felix de Rooy, Milouschka Birge, Teatro Luna Blou, Giovanni Abbath, teatro foro, Anthony Jamanika, Rudolf Crispulo - Muziek: Ritmo Kombina, Gilbert Doran, Cura Jazz (Dandare, Calmes, Calister, Corsen), Curaçao Jazz Festival ((jaren 90) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: atelier '89 Aruba, Edna Manley academie, Edouard Duval, Biennale Dominicaanse Republiek en Cuba, Basquiat, Tony Cappelan - Dans: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk, Alydia Wever - Drama: forumtheater, Derek Walcott ('92 Nobelprijs literatuur en drama), toneelopleiding Suriname, Alida Neslo ('06), Ian Valks (SXM) - Muziek: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: computergames, val muur, val Sovjet-Unie - Beeldende kunst: land art, postmodernisme, graffiti - Dans: videodans (MTV), hiphop, tv dance competitions (So You Think You Can Dance, Dancing With The Stars) - Drama: multimedia theater, biografieën, autobiografisch drama, ZW groep, stichting Hanascine, De Nieuw Amsterdam, Cosmic Illusion, Rufus Collins, Henk Tjon, stand-up comedy, spoken word - Muziek: Rock, Grunge, Brittpop, House, R&B, Hip-Hop/Rap, Pop, Tv-talentenshows (Idols/X-factor), Latin Music 			
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: zelfstandigheid (land Curaçao), prins bernard cultuurfonds - Beeldende kunst: Antepasado di Futuro, IBB/ Esmeralda Gallery, Bloemhof, Alma Blou, Open Atelier Route, hedendaagse ontwikkelingen, denk hierbij aan Uniarte, Design Week, Murals - Architectuur: moderne architectuur Kees den Heijer, Studio 8, Ronny Lobo, Lyongo - Dans: Dance and More Foundation (Community Arts), Curacao Dance Week, Curacao Salsa Competition/Curacao Dance Madness, Kizomba - Drama: Albert Schoobaar (Kadaken), La Tentashon, Komedia (Boskwiri, Edion Booy, Chòkoi), Double Play en Tula The Revolt (film) - Film: Curaçao International Film Festival Rotterdam, Sharelly Emanuelson, Selwyn de Wind, Film commissioner ('17), Curaçao film institute - Muziek: Curacao North Sea Jazz, Festival di Tumba In de regio: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Academy Trinidad (UTT), Francis Alys, Carmen Herrera, murals in Bogota (link social art R3) - Dans: Festival del Caribe - Drama: Clara Reyes (National Institute for the Arts) - Muziek: Vallenato, Rub-a-Dub 			
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden Einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: wereldbeeld, social media - Beeldende kunst: persoonlijke/ anonieme kunst, Marlène Dumas, Banksy, engagement - Dans: de invloed van Afrikaanse dansstijlen in fusie, danstrends, Amerikaanse dans tv-shows (Dance Moms, World of Dance) - Drama: virtual reality, streaming, vlogs (film), YouTube, EDM (electronical dance music) - Muziek: Pop, EDM, DJ's, Reggaeton, Latin Pop 			

5.c. Nadere specificaties VWO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Beeldende Vorming is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Beeldende Vorming (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Beeldende Vorming (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Beeldende Vorming (theoretisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Beeldende Vorming (theoretisch) <i>cijfer CSE</i>	20%
Beeldende Vorming (praktisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Beeldende Vorming (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Beeldende Vorming (theoretisch) CE	
Type CE	Centraal Schriftelijk Examen (CSE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Gedurende één zitting van 180 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Schriftelijk; open & gesloten vragen
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Device voor tonen/ beluisteren bronnen met headset

Beeldende Vorming (praktisch)

Examenprogramma HAVO, VWO
Exameneenheden, eindtermen en toelichting

Maart 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
1. Preambule.....	4
2. Leeswijzer	5
3. Matrix examenprogramma Beeldende Vorming (praktisch).....	6
4. Toelichting en specificaties Beeldende Vorming (praktisch) HAVO	7
4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	7
4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Beeldende Vorming (praktisch) HAVO	8
4.c. Nadere specificaties HAVO	11
5. Toelichting en specificaties Beeldende Vorming (praktisch) VWO.....	12
5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	12
5.b. Uitwerking van de eindtermen Beeldende Vorming (praktisch) VWO.....	13
5.c. Nadere specificaties VWO.....	16

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld, zoals is bepaald in artikel 7 van het Landsbesluit Eindexamens VWO, HAVO en VSBO. In de examen-programma's zijn per vak de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) en het schoolexamen (SE) zich uitstrekt. Ook is het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen (CE) vastgelegd, alsmede de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen.

De examenprogramma's HAVO/VWO beschrijven de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden, waarop elke kandidaat in een periode van examinering wordt beoordeeld.

De exameneisen sluiten aan bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke kandidaat;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende kandidaat;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen kandidaten.

In dit document wordt een toelichting gegeven op in ieder geval het CE-deel van het examenprogramma en waar mogelijk en zinvol ook op het SE-deel. De centrale toetsing zal zijn in de vorm zijn van een centraal praktisch examen (CPE).

Behalve een beschrijving van de exameneisen voor het CE kan dit document verder een handreiking zijn voor de SE's en nadere informatie bevatten zoals specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het SE, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), of toegestane hulpmiddelen.

Hierdoor zal een docent in staat zijn zich een goed beeld te vormen van wat in het (centraal) examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is dit dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze toelichting staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Dit examenprogramma geldt met ingang van het schooljaar 2019-2020, met op basis hiervan de eerste Centrale Examens in 2021.

1. Preambule

Het onderwijs in de kunstvakken richt zich op het vermogen tot het waarnemen van, het beleven van, het produceren van en het reflecteren op kunst. Op grond hiervan kan de kandidaat een standpunt innemen ten opzichte van kunst en esthetica, machtsverhouding, levensbeschouwing, vermaak, multiculturaliteit, wetenschap en techniek.

Kunstvakken werken aan de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en identiteitsvorming van de kandidaat in relatie tot zijn omgeving. Door het bieden van een sociaal emotionele veilige leeromgeving, het bevorderen van kritisch denken, het activeren van de creativiteit, vindbaarheid aan te moedigen en de kandidaat van een algemene kennis te voorzien wordt deze voorbereid op de uitdagingen die de 21ste eeuw aan deze stelt.

Vanuit de ontwikkelde visie op kunst, is de kandidaat in staat een bewuste en kritische keuze te maken om zich verder te laten vormen op het terrein van kunst en cultuur en oriënteert zich al doende op een mogelijke vervolgopleiding en het beroep. Het leren navigeren binnen de digitale wereld speelt hierbij een grote rol.

De kunstvakken zijn opgesplitst in een theoretisch deel en een praktisch deel. Het theoretische deel wordt afgesloten met een Centraal Schriftelijk Examen (CSE) en praktische deel met een Centraal Praktisch Examen (CPE).

Voor Beeldende Vorming (praktisch) geldt dat de eindtermen zoals opgesteld in dit examenprogramma zich vooral richten op het ambacht van de discipline en de ontwikkeling van de persoon in de maatschappij.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A: Onderzoek

Domein B: Praktijk

Subdomein A1: Beeldende Vorming en maatschappij

Subdomein A2: Beeldende Vorming en persoonlijke ontwikkeling

Subdomein A3: Beeldende Vorming analyseren, interpreteren en waarderen

Subdomein B1: Beeldende expressie

Subdomein B2: Vormgeven

Subdomein B3: Beeldende Vorming en ondernemerschap

Tussen Domein A: Onderzoek en Domein B: Praktijk bestaat een wederkerige relatie. Domein A richt zich op het doorgronden van de discipline en de kandidaat in de discipline. Dit staat ten dienste van de kwaliteit en diepgang van de praktische uitvoering in Domein B. Domein B is op zijn beurt een bron van inspiratie voor Domein A.

2. Leeswijzer

In dit document wordt het examenprogramma Beeldende Vorming (praktisch) gedefinieerd in exameneenheden met de bijbehorende code. Elke exameneenheid bestaat weer uit één of meer eindtermen.

In de matrix in hoofdstuk 3 is per exameneenheid aangegeven of deze deel uitmaakt van het examenprogramma voor HAVO en/of VWO.

In hoofdstuk 4 wordt de verdeling van de stof (exameneenheden) voor **HAVO** over CE en SE in een tabel gegeven (paragraaf a).

In paragraaf 4b wordt in tabelvorm per exameneenheid de algemene inhoud van die eenheid, met beschrijving van de onderliggende genummerde eindtermen, de verdere specificering daarvan genoemd van in ieder geval de eindtermen die tot de examenstof voor het CE voor HAVO behoren.

Voor zover mogelijk is ook een toelichting opgenomen op de eindtermen van de exameneenheden die tot de stof van het SE behoren. Dit heeft het karakter van voorbeelden, suggesties, adviezen - kortom: van een handreiking.

In paragraaf 4c staan nadere specificaties en condities vermeld, voor zover deze reeds vastliggen, zoals:

- de weging SE-CE
- de toegestane hulpmiddelen

In hoofdstuk 5 zijn vergelijkbare overzichten en specificaties gegeven voor de eindtermen **VWO**.

3. Matrix examenprogramma Beeldende Vorming (praktisch)

Exameneenheden met code		HAVO	VWO
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie Beeldende Vorming en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.	X	X
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).	X	X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin kunst (met name Beeldende Vorming) en cultuur een rol spelen.	X	X
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van kunstwerken beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.	X	X
PR1	De kandidaat kan op een beeldende en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in een werk vertalen.	X	X
PR2	De kandidaat kan de onderzoeksresultaten toepassen in een beeldend werkstuk met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten, compositie en vormgevingsmiddelen.	X	X
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.	X	X

4. Toelichting en specificaties Beeldende Vorming (praktisch) HAVO

4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

HAVO Examineenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie Beeldende Vorming en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name Beeldende Vorming) en cultuur een rol spelen.			X
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van kunstwerken beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
PR1	De kandidaat kan op een beeldende en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in een werk vertalen.	X	X	
PR2	De kandidaat kan de onderzoeksresultaten toepassen in een beeldend werkstuk met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten, compositie en vormgevingsmiddelen.	X	X	
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	

4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Beeldende Vorming (praktisch) HAVO

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie Beeldende Vorming en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
	<p>De kandidaat maakt een keuze voor het onderwerp van het zelfstandig onderzoek. Deze eindterm geeft de gelegenheid om op basis van interesse dieper te graven in maatschappelijke achtergronden van Beeldende Vorming. Inspiratiebron kan de eigen ervaring zijn op praktisch of theoretisch gebied: een voorstelling, een film, een boek, artikel, interview, internet, enzovoorts. Het onderzoek dient te worden onderbouwd met bronnen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hierbij wordt minimaal 1 invalshoek voor reflectie zoals vermeld in Domein B van Beeldende Vorming (theoretisch) gebruikt. <p>Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing Subdomein B2: Kunst en esthetica Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht Subdomein B4: Kunst en vermaak Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek</p> <ul style="list-style-type: none"> Het onderwerp dient te vallen onder een van de periodes zoals beschreven in Domein C van Beeldende Vorming (theoretisch) P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld 			
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Het kunnen (h)erkennen van je handelen, gedachtes en gevoelens in relatie tot jezelf en de ander en dit verwoorden. 			
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<p>Er kunnen meerdere technieken worden gebruikt bij het geven van feedback, bijvoorbeeld 'the bridge'. Een voorgestelde techniek die kan worden gebruikt is in ieder geval:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beschrijven van veranderbaar gedrag/handelen • beschrijven van concreet of specifiek gedrag/handelen dat je hebt gezien of gehoord • gebruik van de ik-boodschap • aangeven van het effect dat het gedrag/handelen op je heeft • laten reageren van je gesprekspartner • vragen om het gewenste gedrag /handelen • samen verkennen van oplossingen of achtergronden <p>Bij het ontvangen houdt hij rekening met het:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren • om toelichting vragen • waardering tonen • nadenken over de feedback • al dan niet toepassen van de feedback 			
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin kunst (met name Beeldende Vorming) en cultuur een rol spelen.			X
	<p>Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het bezoeken van internetsites van kunstvakopleidingen; • het bezoeken van internetsites op het gebied van wetenschappelijke opleidingen op het gebied van kunst en cultuur; • interview houden met studenten of docenten van een kunstvakopleiding/wetenschappelijke opleiding op het gebied van kunst en cultuur; • interview, verslag, werkstuk maken over een kunstenaar, kunstvakdocent, kunsthistoricus, (etno)musicoloog, theaterwetenschapper, enzovoorts; • meelopen of werken met een kunstenaar. 			
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van kunstwerken beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	De kandidaat geeft blijk van inzicht in de structuur (vormgevingsaspecten, compositie, gehanteerde techniek, enzovoorts) van de getoonde kunstwerken. Ook is hij in staat om de indruk die het kunstwerk heeft achtergelaten te verwoorden. Vaak gaat dat het beste door (minstens) twee kunstwerken met elkaar te vergelijken. De visie wordt naar eigen inzicht verwoord.			
PR1	De kandidaat kan op een beeldende en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in een werk vertalen.	X	X	
	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> • Met gebruik van beeldende aspecten een werk creëren Hieronder verstaan we een origineel werk in de volgende vormen; 2d of 3d, autonoom of toegepast en/of digitaal. • Het werk moet aan de hand van een goed uitgewerkt concept tot stand komen. Dit concept moet een sociaal of maatschappelijk vraagstuk analyseren en onderzoeken. • Zijn of haar technische vaardigheden naar behoren doelgericht inzetten ten behoeve van het werk. 			
PR2	De kandidaat kan de onderzoeksresultaten toepassen in een beeldend werkstuk met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten, compositie en vormgevingsmiddelen.	X	X	
	De onderzoeksresultaten worden door de kandidaat verwerkt in een concept. De vorming van dit concept is een proces wat de kandidaat moet doorlopen en vastleggen in een procesverslag. Dit verslag verklaart de keuzes voor vormgevingsaspecten, compositie en vormgevingsmiddelen.			
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> • In het eerdergenoemde procesverslag dient de kandidaat onderbouwing te geven voor de totstandkoming van het werk. Het procesverslag bestaat uit het vooronderzoek, materiaalonderzoek, verklaring van proces en afsluitende beschouwing op het eigen proces en werk. • De kandidaat kan toelichten wat het beoogde effect bij de beschouwer is. 			
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	
	Hierbij maakt hij gebruik van: <ul style="list-style-type: none"> • Marketing • Public Relations (P.R.) 			

4.c. Nadere specificaties HAVO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Beeldende Vorming is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Beeldende Vorming (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Beeldende Vorming (praktisch deel). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Beeldende Vorming (theoretisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Beeldende Vorming (theoretisch) <i>Cijfer CSE</i>	20%
Beeldende Vorming (praktisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Beeldende Vorming (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Beeldende Vorming (praktisch) CE	
Type CE	Centraal Praktisch Examen (CPE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Meerdere zittingen verdeeld over 1400 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Presentatie(s) en individuele procesbeschrijving
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Geoutilleerde ruimte/ devices Beeldende materialen, gereedschappen en eventuele veiligheidsmaatregelen

5. Toelichting en specificaties Beeldende Vorming (praktisch) VWO

5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

VWO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie Beeldende Vorming en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin kunst (met name Beeldende Vorming) en cultuur een rol spelen.			X
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van kunstwerken beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
PR1	De kandidaat kan op een beeldende en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in een werk vertalen.	X	X	
PR2	De kandidaat kan de onderzoeksresultaten toepassen in een beeldend werkstuk met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten, compositie en vormgevingsmiddelen.	X	X	
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propageren.		X	

5.b. Uitwerking van de eindtermen Beeldende Vorming (praktisch) VWO

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie Beeldende Vorming en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
	<p>De kandidaat maakt een keuze voor het onderwerp van het zelfstandig onderzoek. Deze eindterm geeft de gelegenheid om op basis van interesse dieper te graven in maatschappelijke achtergronden van Beeldende Vorming. Inspiratiebron kan de eigen ervaring zijn op praktisch of theoretisch gebied: een voorstelling, een film, een boek, artikel, interview, internet, enzovoorts. Het onderzoek dient te worden onderbouwd met bronnen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hierbij worden minimaal 3 invalshoeken voor reflectie zoals vermeld in Domein B van Beeldende Vorming (theoretisch) gebruikt. <p>Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing Subdomein B2: Kunst en esthetica Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht Subdomein B4: Kunst en vermaak Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek</p> <ul style="list-style-type: none"> Het onderwerp dient te vallen onder een van de periodes zoals beschreven in Domein C van Beeldende Vorming (theoretisch) P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld 			
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Het kunnen (h)erkennen van je handelen, gedachtes en gevoelens in relatie tot jezelf en de ander en dit verwoorden. 			
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
	Er kunnen meerdere technieken worden gebruikt bij het geven van feedback, bijvoorbeeld 'the bridge'. Een voorgestelde techniek die kan worden gebruikt is in ieder geval:			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<ul style="list-style-type: none"> • beschrijven van veranderbaar gedrag/handelen • beschrijven van concreet of specifiek gedrag/handelen dat je hebt gezien of gehoord • gebruik van de ik-boodschap • aangeven van het effect dat het gedrag/handelen op je heeft • laten reageren van je gesprekspartner • vragen om het gewenste gedrag /handelen • samen verkennen van oplossingen of achtergronden <p>Bij het ontvangen houdt hij rekening met het:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren • om toelichting vragen • waardering tonen • nadenken over de feedback • al dan niet toepassen van de feedback 			
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin kunst (met name Beeldende Vorming) en cultuur een rol spelen.			X
	<p>Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het bezoeken van internetsites van kunstvakopleidingen; • het bezoeken van internetsites op het gebied van wetenschappelijke opleidingen op het gebied van kunst en cultuur; • interview houden met studenten of docenten van een kunstvakopleiding/wetenschappelijke opleiding op het gebied van kunst en cultuur; • interview, verslag, werkstuk maken over een kunstenaar, kunstvakdocent, kunsthistoricus, (etno)musicoloog, theaterwetenschapper, enzovoorts; • meelopen of werken met een kunstenaar. 			
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van kunstwerken beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
	De kandidaat geeft blijk van inzicht in de structuur (vormgevingsaspecten, compositie, gehanteerde techniek, enzovoorts) van de getoonde kunstwerken. Ook is hij in staat om de indruk die het kunstwerk heeft achtergelaten te verwoorden. Vaak gaat dat het beste door (minstens) twee kunstwerken met elkaar te vergelijken. De visie wordt naar eigen inzicht verwoord.			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
PR1	De kandidaat kan op een beeldende en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in een werk vertalen.	X	X	
	De kandidaat kan: <ul style="list-style-type: none"> • Met gebruik van beeldende aspecten een werk creëren Hieronder verstaan we een origineel werk in de volgende vormen; 2d of 3d autonoom of toegepast of digitaal. • Het werk moet aan de hand van een goed uitgewerkt concept tot stand komen. Dit concept moet een sociaal of maatschappelijk vraagstuk analyseren en onderzoeken • De kandidaat kan toelichten wat het beoogde effect bij de beschouwer is. 			
PR2	De kandidaat kan de onderzoeksresultaten toepassen in een beeldend werkstuk met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten, compositie en vormgevingsmiddelen.	X	X	
	De onderzoeksresultaten worden door de kandidaat verwerkt in een concept. De vorming van dit concept is een proces wat de kandidaat moet doorlopen en vastleggen in een procesverslag. Dit verslag verklaart de keuzes voor vormgevingsaspecten, compositie en vormgevingsmiddelen.			
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
	In het eerdergenoemde procesverslag dient de kandidaat onderbouwing te geven voor de totstandkoming van het werk. Het procesverslag bestaat uit het vooronderzoek, materiaalonderzoek, verklaring van proces en afsluitende beschouwing op het eigen proces en werk.			
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	
	Hierbij maakt hij gebruik van: <ul style="list-style-type: none"> • Marketing • Public Relations (P.R.) 			

5.c. Nadere specificaties VWO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Beeldende Vorming is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Beeldende Vorming (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Beeldende Vorming (praktisch deel). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Beeldende Vorming (theoretisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Beeldende Vorming (theoretisch) <i>cijfer CSE</i>	20%
Beeldende Vorming (praktisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Beeldende Vorming (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Beeldende Vorming (praktisch) CE	
Type CE	Centraal Praktisch Examen (CPE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Meerdere zittingen verdeeld over 1400 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Presentatie(s) en individuele procesbeschrijving
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Geoutilleerde ruimte/devices Beeldende materialen, gereedschappen en eventuele veiligheidsmaatregelen

Muziek (theoretisch)

Examenprogramma HAVO, VWO
Exameneenheden, eindtermen en toelichting

Maart 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Preambule	4
2. Leeswijzer	6
3. Matrix examenprogramma Muziek (theoretisch)	7
4. Toelichting en specificaties Muziek (theoretisch) HAVO	8
4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	8
4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Muziek (theoretisch) HAVO ...	9
4.c. Nadere specificaties HAVO	14
5. Toelichting en specificaties Muziek (theoretisch) VWO	15
5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	15
5.b. Uitwerking van de eindtermen Muziek (theoretisch) VWO	16
5.c. Nadere specificaties VWO	22

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld, zoals is bepaald in artikel 7 van het Landsbesluit Eindexamens VWO, HAVO en VSBO. In de examen-programma's zijn per vak de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) en het schoolexamen (SE) zich uitstrekt. Ook is het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen (CE) vastgelegd, alsmede de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen.

De examenprogramma's HAVO/VWO beschrijven de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden, waarop elke kandidaat in een periode van examinering wordt beoordeeld.

De exameneisen sluiten aan bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen leerlingen.

In dit document wordt een toelichting gegeven op in ieder geval het CE-deel van het examenprogramma en waar mogelijk en zinvol ook op het SE-deel. De centrale toetsing zal zijn in de vorm zijn van een centraal schriftelijk examen (CSE).

Behalve een beschrijving van de exameneisen voor het CE kan dit document verder een handreiking zijn voor de SE's en nadere informatie bevatten zoals specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het SE, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), of toegestane hulpmiddelen.

Hierdoor zal een docent in staat zijn zich een goed beeld te vormen van wat in het (centraal) examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is dit dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze toelichting staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Dit examenprogramma geldt met ingang van het schooljaar 2019-2020, met op basis hiervan de eerste Centrale Examens in 2021.

1. Preambule

Het onderwijs in kunstvakken richt zich op het vermogen tot het waarnemen van, het beleven van, het produceren van en het reflecteren op kunst. Op grond hiervan kan de leerling een standpunt innemen ten opzichte van kunst en esthetica, machtsverhouding, levensbeschouwing, vermaak, multiculturaliteit, wetenschap en techniek.

Kunstvakken werken aan de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en identiteitsvorming van de leerling in relatie tot zijn omgeving. Door het bieden van een sociaal emotionele veilige leeromgeving, het bevorderen van kritisch denken, het activeren van de creativiteit, vindingrijkheid aan te moedigen en de leerling van een algemene kennis te voorzien wordt deze voorbereid op de uitdagingen die de 21ste eeuw aan deze stelt.

Vanuit de ontwikkelde visie op kunst, is de leerling in staat een bewuste en kritische keuze te maken om zich verder te laten vormen op het terrein van kunst en cultuur en oriënteert zich al doende op een mogelijke vervolgopleiding en het beroep. Het leren navigeren binnen de digitale wereld speelt hierbij een grote rol.

Muziek is opgesplitst in een theoretisch deel en een praktisch deel. Muziek (theoretisch) wordt afgesloten met een Centraal Schriftelijk Examen (CSE) en Muziek (praktisch) met een Centraal Praktisch Examen (CPE).

Voor Muziek (theoretisch) geldt dat de eindtermen zoals opgesteld in dit examenprogramma vanuit zowel lokaal perspectief als mondiaal perspectief zijn geformuleerd. Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Domein C: Onderwerpen

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

De kandidaat kan:

- De belangrijkste begrippen hanteren uit de kunstdisciplines beeldende vormgeving, dans, drama en muziek, die voorwaardelijk zijn voor adequate receptie en reflectie, en noodzakelijk zijn voor begrip van verbanden tussen kunst en cultuur;
- Informatie over kunst en cultuur herkennen, benoemen en toepassen om verbanden aan te geven;
- Bij het reflecteren bronnenmateriaal op een adequate wijze hanteren;
- Overeenkomsten en verschillen benoemen en beargumenteren met betrekking tot het beschouwingsapparaat bij de vier kunstdisciplines (alleen vwo)

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing

De kandidaat kan aangeven met welke visies, doelen, middelen en inhouden de kunsten religieuze en/of levensbeschouwelijke uitgangspunten vertolken.

Subdomein B2: Kunst en esthetica

De kandidaat kan aangeven welke ideeën over schoonheid in kunst en kunstwaardering een rol spelen.

Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht

De kandidaat kan aangeven welke invloed de sociale, politieke en economische macht heeft op de rol en inhoud van kunst en op de positie van de kunstenaar.

Subdomein B4: Kunst en vermaak

De kandidaat kan aangeven hoe vorm en inhoud bepaald worden door de vermaaksfuncties van kunst in relatie tot het daarbij betrokken publiek.

Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit

De kandidaat kan aangeven hoe de Curaçaose/ regionale en internationale kunst en cultuur elkaar wederzijds beïnvloeden.

Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek

De kandidaat kan aangeven hoe kunst en wetenschap/techniek op elkaar inwerken.

Domein C: Onderwerpen

De kandidaat kan de eindtermen van domein A en B toepassen op voorbeelden uit de volgende periodes:

- P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling
- P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum
- P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw
- P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie
- P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering
- P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld

2. Leeswijzer

In dit document wordt het examenprogramma Muziek (theoretisch) gedefinieerd in exameneenheden met de bijbehorende code. Elke exameneenheid bestaat weer uit één of meer eindtermen.

In de matrix in hoofdstuk 3 is per exameneenheid aangegeven of deze deel uitmaakt van het examenprogramma voor HAVO en/of VWO.

In hoofdstuk 4 wordt de verdeling van de stof (exameneenheden) voor **HAVO** over CE en SE in een tabel gegeven (paragraaf a).

In paragraaf 4b wordt in tabelvorm per exameneenheid de algemene inhoud van die eenheid, met beschrijving van de onderliggende genummerde eindtermen, de verdere specificering daarvan genoemd van in ieder geval de eindtermen die tot de examenstof voor het CE voor HAVO behoren.

Voor zover mogelijk is ook een toelichting opgenomen op de eindtermen van de exameneenheden die tot de stof van het SE behoren. Dit heeft het karakter van voorbeelden, suggesties, adviezen - kortom: van een handreiking.

In paragraaf 4c staan nadere specificaties en condities vermeld, voor zover deze reeds vastliggen, zoals:

- de weging SE-CE
- de toegestane hulpmiddelen

In hoofdstuk 5 zijn vergelijkbare overzichten en specificaties gegeven voor de eindtermen **VWO**.

3. Matrix examenprogramma Muziek (theoretisch)

Exameneenheden met code		HAVO	VWO
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x

4. Toelichting en specificaties Muziek (theoretisch) HAVO

4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

HAVO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	

4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Muziek (theoretisch) HAVO

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: De religies en culturen van deze periode (rol van de missie) - Architectuur: De bouwstijlen van landhuizen - Beeldend: passanten - Dans: salondans (wals, mazurka), populaire dans (tumba, tambú, seú), speldansen (Zamanakitoki) - Drama: De passerende artiesten - Muziek: Jan Gerard Palm (Curaçaose kamer/dansmuziek), Afro-Curaçaose folklore (tambú, seú, tumba en het werklied) (folklore zie Zikinza) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Trek van vrijgestelden naar steden, politieke instabiliteit in Latijns-Amerika, relatie met het vaste land 			
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Wereldtentoonstellingen, opkomst communisme, uitvinding fonograaf, fotografie, Freud, Edward Bernays (begin consumptiemaatschappij) - Beeldende kunst: realisme, art nouveau, expressionisme, impressionisme - Dans: romantisch ballet (Ballet blancs, Zwanenmeer), moderne dans (Isadora Duncan), minstrel shows (Cakewalk) - Drama: naturalisme, opkomst film (Charlie Chaplin) - Muziek: Impressionisme, Blues en Ragtime, work songs, spirituals 			
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: komst Shell, trek naar Cuba, migratie naar Curaçao - Architectuur: traditionele bewoning (kas di kunuku, kas di blèki) - Dans: invloeden Cubaanse dans (Cubaanse son) - Drama: Algemeen Nederlands verbond - Muziek: Volkszangers/Troubadours (Erquimides Candelaria, Julio Perenal) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: migratie in de regio, Lago op Aruba 			
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO I, Russische revolutie, opkomst radiostations, geluidsfilm, crisis, entartete kunst - Beeldende kunst: kubisme, functionalisme, futurisme, surrealisme, Dada - Dans: expressionisme (Mary Wigman), romantisch ballet (Les Ballets Russes), moderne dans (Martha Graham), jazzdans/musical dans (Katherine Dunham, Josephine Baker), - Drama: Episch drama (Brecht), musicalfilms, Stanislavsky (actor prepares '36) - Muziek: Jazz, Broadway, Country 			
R3	<p>Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw</p>	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol van Curaçao, relatie Nederland, bewustwording eigen identiteit - Beeldende kunst: Curaçaosch museum (Chris Engels), Sticusa, May Henriquez, Charles Corsen - Architectuur: DOW, Gerrit Rietveld - Dans: Sticusa, Rumbera (Elena Thaina, Sonia, 'Chuki' Scharbaai, Rumbera Diana, Rumbera Annie) - Drama: adaptaties van Europese stukken naar het Papiamentu (May Henriquez, Nydia Ecury, Jules de Palm, Raúl Römer), Sticusa, Oprichting Grupo Thalia, Papiamentu toneel, Guillermo Rosario, komische duo's zoals Shon Bënchi ku Frênki, parochietheater - Muziek: Estrellas del Caribe, Rudy Plaate, Boy Dap, The Golden Years (Jaren 50), Boeis Hailé, Celia Cruz & Daniel Santos zingen in het Papiamentu <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WOII - Beeldende kunst: Wifredo Lam, Frida Kahlo, social art (o.a. Diego Rivera) - Architectuur: Tropical Deco - Muziek: Calypso, Ranchera, Afro-Cubaanse muziek - Dans: Limbodans, Rumba, Chachacha, Son, Calypso, Bolero - Drama: telenovela, Trinidad theatre workshop ('59) 			
I3	<p>Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw</p>	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO II - Beeldende kunst: abstract expressionisme, naïeve kunst, land art - Dans: pure dans (Merce Cunningham), musical dans (West Side Story), jazzdans (Rock and Roll), moderne dans (Alvin Ailey) - Drama: neorealisme, soaps, absurd theater, fysiek theater, experimenteel theater, Mickery (theater '65) - Muziek: Jazz (bigband, swing, bebop), Rock 'n Roll/Rhythm & Blues, British Pop 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld 30 mei - Beeldende kunst: pioniers, high flying parks, academie voor beeldende kunsten, Tony Monsanto, Yubi Kirindongo, Jean Girigorie, Nepomuceno, Ocalia, Norva Sling, Capricorne - Dans: Folkloredans (Marlene 'Chuki' Scharbaai, Juancho Schmidt), Pioniers balletscholen Lucia Snog/École de danse, Cocky van Oost /Les Sylphides, Fina Ferreira, Shirley van Heijningen/ Fina Dance Art School, Tio Riki Bernabela (Telefiesta) - Drama: pioniers, Edsel Samson gaat in Nederland studeren, Eligio Melfor: Papiamentu theater, Kaska di Pinda, Teatro di Bario, Stanley Bonofacio, Tone Brulin, Centro Pro Arte - Muziek: Doble R, Macario Prudencia (professionele populaire dansmuziek) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: dekolonisatie - Beeldende kunst: rol beeldende kunst in de Cubaanse revolutie - Dans: nationalistische dansen (Joropo, Tambora Venezolana, Zapateadas, Kadans Traditionele Merengue, Soca, Cumbia) - Drama: nationalistisch toneel, Lasana Sekou - Muziek: Reggae, Salsa, Fania All Stars 			
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol televisie, mens op de maan, jongerenculturen, woodstock, hippiecultuur - Beeldende kunst: popart, minimal art, multimediakunst, performance art, happenings - Dans: salsa, disco (Saturday Night Fever, Soul Train), breakdance (Rock Steady Crew) - Drama: Hollywood film, nouvelle vague, Peter Brook (marat/sade, '65 broadway, '85 mahabharata) invloed op en van Antilliaanse studenten en docenten drama die in NL /buitenland gaan studeren/werken, Helen Pieter, Fridi Martina (docenten) en (studenten): Edsel Samson, Laura Quast, Gilbert Bacilio, Magalie Boekhoudt, John Leerdam, Clay Toppenberg, Humphrey Monte, en van Aruba Burny Every - Muziek: Soul/R&B/motown, Disco/Dance, Punk/New Wave, Funk, Rock/Hard rock, Top 40/Pop, komst van videoclip en MTV 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: vertrek Shell - Beeldende kunst: arte '99, Tirzo Martha, Herman van Bergen, Felipe Zanolino, David Bade, Nelson Carillo - Dans: Folkloredans: Gibi Merien (Dushi Kòrsou), Dugo Schenker (The Apple), Karnavalsdans, Moderne Dans (Gabri Christa) Dansgroepen: Broché, TV-programma: Curastars Dance - Drama: Teatro Luna Blou, teatro foro, Anthony Jamanika, Rudolf Crispulo, Film: Felix de Rooy en Norman de Palm, Giovanni Abath (Grupo Kara) - Muziek: Ritmo Kombina, Gilbert Doran, Cura Jazz (Dandare, Calmes, Calister, Corsen), Curaçao Jazz Festival (jaren 90) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Biënnale Dominicaanse Republiek en Cuba, Basquiat, Tony Cappelan - Dans: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk, Alydia Wever - Drama: forumtheater, toneelopleiding Suriname, Alida Neslo ('06) - Muziek: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk 			
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: computergames, val muur, val Sovjet-Unie - Beeldende kunst: postmodernisme, graffiti - Dans: videodans (MTV), hiphop, tv dance competitions (So You Think You Can Dance) - Drama: multimedia theater, ZW groep, stichting Hanascine, De Nieuw Amsterdam, stand-up comedy, Cosmic Illusion - Muziek: Rock, Grunge, Brittpop, House, R&B, Hip-Hop/Rap, Pop, Tv-talentenshows (Idols/X-factor), Latin Music 			
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: zelfstandigheid (land Curaçao) - Beeldende kunst: Antepasado di Futuro, IBB/ Esmeralda Gallery, Bloemhof, Alma Blou, Open Atelier Route, hedendaagse ontwikkelingen, denk hierbij aan Uniarte, Design Week, Murals - Architectuur: moderne architectuur - Dans: Dance and More Foundation (Community Arts), Kizomba - Drama: Albert Schoobaar (Kadaken), La Tentashon, Komedia (Boskwiri, Edion Booy, Chòkoi), Curaçao International Film Festival Rotterdam (film), Eldrion Regina (un focus diferente) Sharelly Emanuelson, Selwyn de Wind - Muziek: Curacao North Sea Jazz, Festival di Tumba <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Academie Trinidad (UTT), Francis Alys, Carmen Herrera, murals in Bogota (link social art R3) - Dans: Festival del Caribe 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
<ul style="list-style-type: none"> - Drama: Clara Reyes (National Institute for the Arts) - Muziek: Vallenato, Rub-a-Dub 				
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: wereldbeeld - Beeldende kunst: persoonlijke/ anonieme kunst, engagement, performance art - Dans: de invloed van Afrikaanse dansstijlen in fusion, danstrends, Amerikaanse dans tv-shows (World of Dance) - Drama: virtual-reality, vlogs (film) - Muziek: Pop, EDM, DJ's, Reggaeton, Latin Pop, YouTube, EDM (electronical dance music) 			

4.c. Nadere specificaties HAVO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelijke) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Muziek is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Muziek (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE Muziek (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Muziek (theoretisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Muziek (theoretisch) <i>Cijfer CSE</i>	20%
Muziek (praktisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Muziek (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Muziek (theoretisch) CE	
Type CE	Centraal Schriftelijk Examen (CSE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Gedurende één zitting van 180 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Schriftelijk; open & gesloten vragen
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Device voor tonen/ beluisteren bronnen met headset

5. Toelichting en specificaties Muziek (theoretisch) VWO

5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

VWO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	

5.b. Uitwerking van de eindtermen Muziek (theoretisch) VWO

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: De religies en culturen van deze periode (rol van de missie) - Beeldende kunst: De passanten in de beeldende kunst, Fotografie (Soubllette), behoefte aan kunst vanuit elite (portretkunst en landschappen) - Architectuur: De bouwstijlen van landhuizen - Dans: salondans (wals, mazurka, dansa, quadrille), populaire dans (tumba, bastèl, tambú, seú), speldansen (Zamanakitoki) - Drama: De passerende artiesten, de joodse feesten en de Spaanse periode - Muziek: Jan Gerard Palm (Curaçaose kamer/dansmuziek), Afro-Curaçaose folklore (tambú, seú, tumba en het werklid) (folklore zie Zikinza), passerende artiesten <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Trek van vrijgestelden naar steden, politieke instabiliteit in Latijns-Amerika, relatie met het vaste land - Beeldende kunst: Invloed van de diaspora op de kunst (denk hierbij aan: technische ontwikkelingen, globalisering) - Drama: Veladas (soirees) 			
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Wereldtentoonstellingen, opkomst communisme, uitvinding fonograaf, fotografie, Freud, Edward Bernays (begin consumptiemaatschappij) - Beeldende kunst: impressionisme, realisme, post-impressionisme, fauvisme, symbolisme, art nouveau, expressionisme - Dans: romantisch ballet (Ballet blancs, Zwanenmeer), moderne dans (Isadora Duncan, Denishawn), minstrel shows (Cakewalk) - Drama: naturalisme, symbolisme, naturalistisch theater, opkomst film (Charlie Chaplin) Muziek: Impressionisme, Blues en Ragtime, work songs, spirituals, Laat-Romantiek 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: komst Shell, trek naar Cuba, migratie naar Curaçao - Architectuur: Shellwoningen, traditionele bewoning (kas di kunuku, kas di blèki) - Dans: invloeden Cubaanse dans - Drama: Algemeen Nederlands verbond, Nederlandse periode - Muziek: Volkszangers/Troubadours (Erquimides Candelaria, Julio Perenal) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: migratie in de regio, Lago op Aruba - Beeldende kunst: Harlem renaissance, Edna Manley, Frida Kahlo, social art (o.a. Diego Rivera) - Dans: Cubaanse Son en Rumba - Drama: Mexico filmindustrie 			
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO I, Russische revolutie, opkomst radiostations, geluidsfilm, crisis, entartete kunst - Beeldende kunst: Russische avantgarde, functionalisme, de stijl, Bauhaus, kubisme, futurisme, surrealisme, Dada - Dans: expressionisme (Mary Wigman), romantisch ballet (Les Ballets Russes), moderne dans (Martha Graham), jazzdans/musical dans (Katherine Dunham, Josephine Baker, Fred Astaire, Ginger Rogers, Gene Kelly) - Drama: Episch drama (Brecht), musicalfilms, melodrama, Antonin Artaud (theater van de wreedheid '32), Stanislavsky (actor prepares '36) - Muziek: Jazz, Broadway, Country 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol van Curaçao, relatie Nederland, bewustwording eigen identiteit - Beeldende kunst: Chris Engels, Curaçaosch museum, Gerrit Rietveld, Sticusa, May Henriquez, Charles Corsen, fotografie (Fisher) - Architectuur: DOW - Dans: Sticusa, Rumbera (Elena Thaina, Sonia, 'Chuki' Scharbaai, Rumbera Diana, Rumbera Annie), Magnolia - Drama: Nederlandse regisseurs (Paul Storm, Henk van Ulsen), adaptaties van Europese stukken naar het Papiamentu (May Henriquez, Nydia Ecury, Jules de Palm, Raúl Römer), Sticusa, Oprichting Grupo Thalia, Papiamentu toneel, Guillermo Rosario, komische duo's zoals Shon Bèncchi ku Frènkî, parochietheater, Golgotha (Hubert Booi) - Muziek: Estrellas del Caribe, Rudy Plaate, Boy Dap, The Golden Years (jaren 50), Boeis Hailé, Celia Cruz & Daniel Santos zingen in het Papiamentu <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WOII - Beeldende kunst: school of Havana, Wifredo Lam, Hector Hyppolite - Architectuur: Tropical Deco (Cinelandia, West End, Miami building, Miami) - Muziek: Calypso, Ranchera, Afro-Cubaanse muziek - Dans: Limbodans, Rumba, Chachacha, Son, Calypso, Bolero, Vedette: Tongolele - Drama: telenovela, Trinidad theatre workshop ('59) 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO II - Beeldende kunst: abstract expressionisme, naïeve kunst (CoBrA), land art - Dans: pure dans (Merce Cunningham), musical dans (West Side Story), jazzdans (Rock and Roll, West Coast Swing), moderne dans (Alvin Ailey), Butoh - Drama: neorealisme, soaps, absurd theater, fysiek theater, experimenteel theater, Mickery (theater '65), living theatre, Grotowski (towards a poor theatre), Beckett (wachten op Godot) - Muziek: Jazz (bigband, swing, bebop), Rock 'n Roll/Rhythm & Blues, British Pop, Woodstock (Folk/Protest songs, Rock) 			
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld 30 mei - Beeldende kunst: pioniers, high flying parks, academie voor beeldende kunsten, Tony Monsanto, Yubi Kirindongo, Jean Girigorie, Nepomuceno, Ocalia, Norva Sling, Capricorne - Architectuur: voormalige Nationale Bibliotheek (Naam), UNA, Centro Pro Arte (Zingel) - Dans: Folkloredans (Marlene 'Chuki' Scharbaai, Juancho Schmidt, Cesareo Jean Luis/Cesareo Dance Creation, Pioniers balletscholen Lucia Snog/École de danse, Cocky van Oost /Les Sylphides, Fina Ferreira, Shirley van Heijningen/ Fina Dance Art School, Tio Riki Bernabela (Telefiesta) - Drama: pioniers, gaan in Nederland studeren (Norman de Palm, Edsel Samson, Laura Quast, Gibi Bacilio) Eligio Melfor: Papiamentu theater, Kaska di Pinda, Teatro di Bario, Tayer Antiyano pa arte dramatico ('77), Stanley Bonofacio, Tone Brulin, Centro Pro Arte, Herman Broesterhuizen toneelgroep studio, Hans Caprino - Muziek: Doble R, Macario Prudencia (professionele populaire dansmuziek) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: dekolonisatie - Beeldende kunst: professionalisering Arubaanse kunst, rol beeldende kunst in de Cubaanse revolutie, LeRoy Clarke, Everaldo Brown, Luce Turnier - Dans: nationalistische dansen (Joropo, Tambora Venezolana, Zapateadas, Kadans Traditionele Merengue, Soca, Cumbia), Mery Cortez (Ballet de Venevision) - Drama: nationalistisch toneel, Argentinië 3^e cinema, Lasana Sekou - Muziek: nationalistische muziek, Reggae, Salsa, Fania All Stars 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol televisie, mens op de maan, jongerenculturen, woodstock, hippiecultuur - Beeldende kunst: popart, conceptuele kunst, minimal art, multimedialkunst, arte povera, performance art (Abramovich, Beuys), happenings - Dans: salsa, disco (Saturday Night Fever, Soul Train), breakdance (Rock Steady Crew) - Drama: 2e bloeiperiode Hollywood, nouvelle vague, Peter Brook (marat/ sade, '65 Broadway, '85 mahabharata), Eugenio Barba (the floating islands '79), invloed op en van Antilliaanse studenten en docenten drama die in NL /buitenland gaan studeren/werken, Helen Pieter, Fridi Martina (docenten) en (studenten): Edsel Samson, Laura Quast, Gilbert Bacilio, Magalie Boekhoudt, John Leerdam, Clay Toppenberg, Humphrey Monte, en van Aruba Burny Every - Muziek: Soul/R&B/motown, Disco/Dance, Punk/New Wave, Funk, Rock/Hard rock, Top 40/Pop, komst van videoclip en MTV 			
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: vertrek Shell - Beeldende kunst: arte '99, Tirzo Martha, Herman van Bergen, Felipe Zanolino, David Bade, Nelson Carillo - Dans: Folkloredans: Gibi Merien (Dushi Kòrsou), Dugo Schenker (The Apple), Karnavalsdans, Moderne Dans (Myrena Sintjago, Gabri Christa, Joyce Weert), Dansgroepen: Broché, Kombinashon Moderno, TV-porgramma: Curastars Dance - Drama: (Film) Felix de Rooy, Milouschka Birge, Teatro Luna Blou, Giovanni Abbath, teatro foro, Anthony Jamanika, Rudolf Crispulo - Muziek: Ritmo Kombina, Gilbert Doran, Cura Jazz (Dandare, Calmes, Calister, Corsen), Curaçao Jazz Festival ((jaren 90) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: atelier '89 Aruba, Edna Manley academie, Edouard Duval, Biennale Dominicaanse Republiek en Cuba, Basquiat, Tony Cappelan - Dans: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk, Alydia Wever - Drama: forumtheater, Derek Walcott ('92 Nobelprijs literatuur en drama), toneelopleiding Suriname, Alida Neslo ('06), Ian Valks (SXM) - Muziek: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: computergames, val muur, val Sovjet-Unie - Beeldende kunst: land art, postmodernisme, graffiti - Dans: videodans (MTV), hiphop, tv dance competitions (So You Think You Can Dance, Dancing With The Stars) - Drama: multimedia theater, biografieën, autobiografisch drama, ZW groep, stichting Hanascine, De Nieuw Amsterdam, Cosmic Illusion, Rufus Collins, Henk Tjon, stand-up comedy, spoken word - Muziek: Rock, Grunge, Britpop, House, R&B, Hip-Hop/Rap, Pop, Tv-talentenshows (Idols/X-factor), Latin Music 			
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: zelfstandigheid (land Curaçao), prins bernard cultuurfonds - Beeldende kunst: Antepasado di Futuro, IBB/ Esmeralda Gallery, Bloemhof, Alma Blou, Open Atelier Route, hedendaagse ontwikkelingen, denk hierbij aan Uniarte, Design Week, Murals - Architectuur: moderne architectuur Kees den Heijer, Studio 8, Ronny Lobo, Lyongo - Dans: Dance and More Foundation (Community Arts), Curacao Dance Week, Curacao Salsa Competition/Curacao Dance Madness, Kizomba - Drama: Albert Schoobaar (Kadaken), La Tentashon, Komedia (Boskwiri, Edion Booy, Chòkoi), Double Play en Tula The Revolt (film) - Film: Curaçao International Film Festival Rotterdam, Sharelly Emanuelson, Selwyn de Wind, Film commissioner ('17), Curaçao film institute - Muziek: Curacao North Sea Jazz, Festival di Tumba In de regio: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Academy Trinidad (UTT), Francis Alys, Carmen Herrera, murals in Bogota (link social art R3) - Dans: Festival del Caribe - Drama: Clara Reyes (National Institute for the Arts) - Muziek: Vallenato, Rub-a-Dub 			
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden Einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: wereldbeeld, social media - Beeldende kunst: persoonlijke/ anonieme kunst, Marlène Dumas, Banksy, engagement - Dans: de invloed van Afrikaanse dansstijlen in fusie, danstrends, Amerikaanse dans tv-shows (Dance Moms, World of Dance) - Drama: virtual reality, streaming, vlogs (film), YouTube, EDM (electronical dance music) - Muziek: Pop, EDM, DJ's, Reggaeton, Latin Pop 			

5.c. Nadere specificaties VWO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelijke) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Muziek is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Muziek (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Muziek (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Muziek (theoretisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Muziek (theoretisch) <i>cijfer CSE</i>	20%
Muziek (praktisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Muziek (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Muziek (theoretisch) CE	
Type CE	Centraal Schriftelijk Examen (CSE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Gedurende één zitting van 180 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Schriftelijk; open & gesloten vragen
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Device voor tonen/ beluisteren bronnen met headset

Muziek (praktisch)

Examenprogramma HAVO, VWO
Exameneenheden, eindtermen en toelichting

Maart 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Preambule	4
2. Leeswijzer	5
3. Matrix examenprogramma Muziek (praktisch)	6
4. Toelichting en specificaties Muziek (praktisch) HAVO	7
4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	7
4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Muziek (praktisch) HAVO	8
4.c. Nadere specificaties HAVO	12
5. Toelichting en specificaties Muziek (praktisch) VWO	13
5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	13
5.b. Uitwerking van de eindtermen Muziek (praktisch) VWO	14
5.c. Nadere specificaties VWO	19

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld, zoals is bepaald in artikel 7 van het Landsbesluit Eindexamens VWO, HAVO en VSBO. In de examenprogramma's zijn per vak de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) en het schoolexamen (SE) zich uitstrekt. Ook is het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen (CE) vastgelegd, alsmede de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen.

De examenprogramma's HAVO/VWO beschrijven de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden, waarop elke kandidaat in een periode van examinering wordt beoordeeld.

De exameneisen sluiten aan bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke kandidaat;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende kandidaat;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen kandidaaten.

In dit document wordt een toelichting gegeven op in ieder geval het CE-deel van het examenprogramma en waar mogelijk en zinvol ook op het SE-deel. De centrale toetsing zal zijn in de vorm zijn van een centraal praktisch examen (CPE).

Behalve een beschrijving van de exameneisen voor het CE kan dit document verder een handreiking zijn voor de SE's en nadere informatie bevatten zoals specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het SE, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computereexamens), of toegestane hulpmiddelen.

Hierdoor zal een docent in staat zijn zich een goed beeld te vormen van wat in het (centraal) examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is dit dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze toelichting staat, maar dat naar het algemeen gevoel in het verlengde daarvan ligt.

Dit examenprogramma geldt met ingang van het schooljaar 2019-2020, met op basis hiervan de eerste Centrale Examens in 2021.

1. Preambule

Het onderwijs in de kunstvakken richt zich op het vermogen tot het waarnemen van, het beleven van, het produceren van en het reflecteren op kunst. Op grond hiervan kan de kandidaat een standpunt innemen ten opzichte van kunst en esthetica, machtsverhouding, levensbeschouwing, vermaak, multiculturaliteit, wetenschap en techniek.

Kunstvakken werken aan de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en identiteitsvorming van de kandidaat in relatie tot zijn omgeving. Door het bieden van een sociaal emotionele veilige leeromgeving, het bevorderen van kritisch denken, het activeren van de creativiteit, vindingrijkheid aan te moedigen en de kandidaat van een algemene kennis te voorzien wordt deze voorbereid op de uitdagingen die de 21ste eeuw aan deze stelt.

Vanuit de ontwikkelde visie op kunst, is de kandidaat in staat een bewuste en kritische keuze te maken om zich verder te laten vormen op het terrein van kunst en cultuur en oriënteert zich al doende op een mogelijke vervolgopleiding en het beroep. Het leren navigeren binnen de digitale wereld speelt hierbij een grote rol.

Muziek is opgesplitst in een theoretisch deel en een praktisch deel. Muziek (theoretisch) wordt afgesloten met een Centraal Schriftelijk Examen (CSE) en Muziek (praktisch) met een Centraal Praktisch Examen (CPE).

Voor Muziek (praktisch) geldt dat de eindtermen zoals opgesteld in dit examenprogramma zich vooral richten op het ambacht van de discipline en de ontwikkeling van de persoon in de maatschappij.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A: Onderzoek

Domein B: Praktijk

Subdomein A1: Muziek en maatschappij

Subdomein A2: Muziek en persoonlijke ontwikkeling

Subdomein A3: Muziek analyseren, interpreteren en waarderen

Subdomein B1: Musiceren

Subdomein B2: Muziek componeren en improviseren

Subdomein B3: Muziek en ondernemerschap

Tussen Domein A: Onderzoek en Domein B: Praktijk bestaat een wederkerige relatie. Domein A richt zich op het doorgronden van de discipline en de kandidaat in de discipline. Dit staat ten dienste van de kwaliteit en diepgang van de praktische uitvoering in Domein B. Domein B is op zijn beurt een bron van inspiratie voor Domein A.

2. Leeswijzer

In dit document wordt het examenprogramma Muziek (praktisch) gedefinieerd in exameneenheden met de bijbehorende code. Elke exameneenheid bestaat weer uit één of meer eindtermen.

In de matrix in hoofdstuk 3 is per exameneenheid aangegeven of deze deel uitmaakt van het examenprogramma voor HAVO en/of VWO.

In hoofdstuk 4 wordt de verdeling van de stof (exameneenheden) voor **HAVO** over CE en SE in een tabel gegeven (paragraaf a).

In paragraaf 4b wordt in tabelvorm per exameneenheid de algemene inhoud van die eenheid, met beschrijving van de onderliggende genummerde eindtermen, de verdere specificering daarvan genoemd van in ieder geval de eindtermen die tot de examenstof voor het CE voor HAVO behoren.

Voor zover mogelijk is ook een toelichting opgenomen op de eindtermen van de exameneenheden die tot de stof van het SE behoren. Dit heeft het karakter van voorbeelden, suggesties, adviezen - kortom: van een handreiking.

In paragraaf 4c staan nadere specificaties en condities vermeld, voor zover deze reeds vastliggen, zoals:

- de weging SE-CE
- de toegestane hulpmiddelen

In hoofdstuk 5 zijn vergelijkbare overzichten en specificaties gegeven voor de eindtermen **VWO**.

3. Matrix examenprogramma Muziek (praktisch)

Exameneenheden met code		HAV O	VWO
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie muziek en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.	X	X
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).	X	X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin kunst (met name muziek) en cultuur een rol spelen.	X	X
OZ5	De kandidaat kan muziek waarnemen, analyseren en interpreteren en op basis daarvan een eigen visie geven.	X	X
PR1	De kandidaat kan een gevarieerd repertoire uitvoeren van één -en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek als mede (on)voorbereid een melodie/muziekstuk spelen.	X	X
PR2	De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen, middelen en de algemene muziekleer.	X	X
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doelen en keuzes van de compositie en improvisatie toelichten en verantwoorden.	X	X
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.	X	X

4. Toelichting en specificaties Muziek (praktisch) HAVO

4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

HAVO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie muziek en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name muziek) en cultuur een rol spelen.			X
OZ5	De kandidaat kan muziek waarnemen, analyseren en interpreteren en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
PR1	De kandidaat kan een gevarieerd repertoire uitvoeren van één -en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek als mede (on)voorbereid een melodie/muziekstuk spelen.	X	X	
PR2	De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen, middelen en de algemene muziekleer.	X	X	
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doelen en keuzes van de compositie en improvisatie toelichten en verantwoorden.	X	X	
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propageren.		X	

4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Muziek (praktisch) HAVO

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie muziek en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
	<p>De kandidaat maakt een keuze voor het onderwerp van het zelfstandig onderzoek. Deze eindterm geeft de gelegenheid om op basis van interesse dieper te graven in maatschappelijke achtergronden van muziek. Inspiratiebron kan de eigen ervaring zijn op praktisch of theoretisch gebied: een voorstelling, een film, een boek, artikel, interview, internet, enzovoorts. Het onderzoek dient te worden onderbouwd met bronnen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hierbij wordt minimaal 1 invalshoek voor reflectie zoals vermeld in Domein B van Muziek (theoretisch) gebruikt. <p>Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing Subdomein B2: Kunst en esthetica Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht Subdomein B4: Kunst en vermaak Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek</p> <ul style="list-style-type: none"> Het onderwerp dient te vallen onder een van de periodes zoals beschreven in Domein C van Muziek (theoretisch). P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld 			
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Het kunnen (h)erkennen van je handelen, gedachtes en gevoelens in relatie tot jezelf en de ander en dit verwoorden. 			
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
	<p>Er kunnen meerdere technieken worden gebruikt bij het geven van feedback, bijvoorbeeld 'the bridge'. Een voorgestelde techniek die kan worden gebruikt is in ieder geval:</p> <ul style="list-style-type: none"> beschrijven van veranderbaar gedrag/handelen 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<ul style="list-style-type: none"> • beschrijven van concreet of specifiek gedrag/handelen dat je hebt gezien of gehoord • gebruik van de ik-boodschap • aangeven van het effect dat het gedrag/handelen op je heeft • laten reageren van je gesprekspartner • vragen om het gewenste gedrag /handelen • samen verkennen van oplossingen of achtergronden <p>Bij het ontvangen houdt hij rekening met het:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren • om toelichting vragen • waardering tonen • nadenken over de feedback • al dan niet toepassen van de feedback 			
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name muziek) en cultuur een rol spelen.			X
	<p>Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het bezoeken van internetsites van kunstvakopleidingen; • Het bezoeken van internetsites op het gebied van wetenschappelijke opleidingen op het gebied van kunst en cultuur; • Interview houden met studenten of docenten van een kunstvakopleiding/wetenschappelijke opleiding op het gebied van kunst en cultuur; • interview, verslag, werkstuk maken over een kunstenaar, kunstvakdocent, kunsthistoricus, (ethno)musicoloog, theaterwetenschapper, enzovoorts; • meelopen of werken met een kunstenaar. 			
OZ5	De kandidaat kan muziek waarnemen, analyseren en interpreteren en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
	<p>Hierbij kan hij:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Een muzieknotatie volgen; • Klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren; • Muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden; • Muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden • Muzikale processen interpreteren; • Zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek. 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
PR1	De kandidaat kan een gevarieerd repertoire uitvoeren van één -en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek als mede (on)voorbereid een melodie/muziekstuk spelen.	X	X	
	<p>Binnen het vak muziek moet het musiceren een centrale plaats innemen. Alle gewenste leerinhouden kunnen gekoppeld worden aan de musicerpraktijk. Elk schooljaar verschillen de instrumentale en vocale mogelijkheden binnen de groep eindexamenkandidaten muziek.</p> <p>Gebruik van speelstukken met partijen van uiteenlopende moeilijkheidsgraad, kleine combinaties, solostukken bieden mogelijkheden het musicerprogramma zo volledig mogelijk uit te voeren.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het repertoire kan bestaan uit liederen, liedbewerkingen, canons, speelstukken en klankspelen. In de composities komen de gebruikelijke muzikale aspecten, muzikale structuren en muzikale processen voor; • Het repertoire wordt individueel en in samenwerking met anderen uitgevoerd; • De kandidaat kan onvoorbereid een melodie/muziekstuk spelen en al zingend een melodie treffen. <p>Vanuit het notenbeeld wordt een zo groot mogelijke variatie geboden met de volgende aandachtspunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zo breed en gevarieerd mogelijk speel-en zangrepertoire; • Allerlei ritmische figuren, tempi, maatsoorten, opmaat en maatwisselingen; • Majeur, mineur, chromatiek, atonaliteit; • Juiste articulatie, ademhaling, frasering; • Inzicht hebben in de combinatie van bovenstaande aandachtspunten. 			
PR2	De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen, middelen en de algemene muziekleer	X	X	
	<p>Bij het improviseren maakt de kandidaat een keuze in het gebruik van muzikale materialen, vaardigheden, algemene muziekleer en technieken om muziek te creëren en op dat moment uit te voeren. Hierbij kan hij:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ritmes volgen, improviseren; • Melodieën improviseren op een gegeven tekst; • Melodieën improviseren op een akkoordschema; • Schatten, rappen en klankexpressie (bijvoorbeeld human beat-boxen); 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<ul style="list-style-type: none"> • Bij het improviseren kan een (al dan niet zelfontworpen) begeleidingsprogramma voor de basis zorgen waarop vervolgens wordt geïmproviseerd; • Een sequenserprogramma kan voor een loop zorgen: een steeds herhaald akkoordpatroon of basisbegeleiding. <p>Bij het componeren maakt de kandidaat een keuze in het gebruik van muzikale materialen, vaardigheden, algemene muzikaleer en technieken om muziek te creëren en te noteren. Hierbij kan hij:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Componeren van meerstemmige liederen of instrumentale partijen. • Bij een componeren kan een leerling een muzikaal halfproduct afwerken; • Ingespeelde melodieën instrumenteren; • Bij een ingespeelde begeleiding melodieën schrijven of andersom; • De leerling kan zelf een meerstemmig stuk, partij voor partij inspelen en bewerken. <p>Bij muzikale materialen moet niet alleen gedacht worden aan traditionele instrumenten maar aan alles waar de kandidaat muziek mee kan maken. De muzikale middelen die kunnen worden ingezet zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Klankkleur/timbre • Melodie • Tempo • Ritme • Dynamiek 			
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doelen en keuzes van de compositie en improvisatie toelichten en verantwoorden	X	X	
	De kandidaat kan mondeling en schriftelijk toelichten hoe de compositie/improvisatie tot stand is gekomen aan de hand van de probleemstelling, muzikale materialen, middelen en algemene muzikaleer. De kandidaat moet de keuzes die gemaakt zijn kunnen verantwoorden.			
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	
	<p>Hierbij maakt hij gebruik van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Marketing • Public Relations (P.R.) 			

4.c. Nadere specificaties HAVO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Muziek is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Muziek (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Muziek (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Muziek (theoretisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Muziek (theoretisch) <i>Cijfer CSE</i>	20%
Muziek (praktisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Muziek (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Muziek (praktisch) CE	
Type CE	Centraal Praktisch Examen (CPE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Meerdere zittingen verdeeld over 1400 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Presentatie(s) en individuele procesbeschrijving
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Geoutilleerde ruimte/devices Instrumenten, geluidsapparatuur, stemapparaat, partituur

5. Toelichting en specificaties Muziek (praktisch) VWO

5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

VWO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie muziek en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name muziek) en cultuur een rol spelen.			X
OZ5	De kandidaat kan muziek waarnemen, analyseren en interpreteren en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
PR1	De kandidaat kan een gevarieerd repertoire uitvoeren van één -en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek als mede (on)voorbereid een melodie/muziekstuk spelen.	X	X	
PR2	De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen, middelen en de algemene muzikleer.	X	X	
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doelen en keuzes van de compositie en improvisatie toelichten en verantwoorden.	X	X	
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	

5.b. Uitwerking van de eindtermen Muziek (praktisch) VWO

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie muziek en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
	<p>De kandidaat maakt een keuze voor het onderwerp van het zelfstandig onderzoek. Deze eindterm geeft de gelegenheid om op basis van interesse dieper te graven in maatschappelijke achtergronden van muziek. Inspiratiebron kan de eigen ervaring zijn op praktisch of theoretisch gebied: een voorstelling, een film, een boek, artikel, interview, internet, enzovoorts. Het onderzoek dient te worden onderbouwd met bronnen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hierbij worden minimaal 3 invalshoeken voor reflectie zoals vermeld in Domein B van Muziek (theoretisch) gebruikt. <p>Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing Subdomein B2: Kunst en esthetica Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht Subdomein B4: Kunst en vermaak Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek</p> <ul style="list-style-type: none"> Het onderwerp dient te vallen onder een van de periodes zoals beschreven in Domein C van Muziek (theoretisch). P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld 			
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Het kunnen (h)erkennen van je handelen, gedachtes en gevoelens in relatie tot jezelf en de ander en dit verwoorden. 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
	<p>Er kunnen meerdere technieken worden gebruikt bij het geven van feedback, bijvoorbeeld 'the bridge'. Een voorgestelde techniek die kan worden gebruikt is in ieder geval:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beschrijven van veranderbaar gedrag/handelen • Beschrijven van concreet of specifiek gedrag/handelen dat je hebt gezien of gehoord • Gebruik van de ik-boodschap • Aangeven van het effect dat het gedrag/handelen op je heeft • Laten reageren van je gesprekspartner • Vragen om het gewenste gedrag /handelen • Samen verkennen van oplossingen of achtergronden <p>Bij het ontvangen houdt hij rekening met het:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Actief luisteren • Om toelichting vragen • Waardering tonen • Nadenken over de feedback Al dan niet toepassen van de feedback 			
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name muziek) en cultuur een rol spelen.			X
	<p>Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het bezoeken van internetsites van kunstvakopleidingen; • het bezoeken van internetsites op het gebied van wetenschappelijke opleidingen op het gebied van kunst en cultuur; • interview houden met studenten of docenten van een kunstvakopleiding/wetenschappelijke opleiding op het gebied van kunst en cultuur; • interview, verslag, werkstuk maken over een kunstenaar, kunstvakdocent, kunsthistoricus, (etno)musicoloog, theaterwetenschapper, enzovoorts; • meelopen of werken met een kunstenaar. 			
OZ5	De kandidaat kan muziek waarnemen, analyseren en interpreteren en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
	Hierbij kan hij:			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<ul style="list-style-type: none"> • Een muzieknotatie volgen; • Klinkende eenvoudige ritmes en melodiefragmenten noteren; • Muzikale aspecten onderscheiden, herkennen en benoemen naar aanleiding van klinkende voorbeelden; • Muzikale structuren analyseren naar aanleiding van klinkende voorbeelden • Muzikale processen interpreteren; • Zijn muzikale beleving in verband brengen met de muzikale aspecten, betekenissen en functies van muziek. 			
PR1	De kandidaat kan een gevarieerd repertoire uitvoeren van één -en meerstemmige vocale en/of instrumentale muziek als mede (on)voorbereid een melodie/muziekstuk spelen.	X	X	
	<p>Binnen het vak muziek moet het musiceren een centrale plaats innemen. Alle gewenste leerinhouden kunnen gekoppeld worden aan de musicerpraktijk. Elk schooljaar verschillen de instrumentale en vocale mogelijkheden binnen de groep eindexamenkandidaten muziek.</p> <p>Gebruik van speelstukken met partijen van uiteenlopende moeilijkheidsgraad, kleine combinaties, solostukken bieden mogelijkheden het musicerprogramma zo volledig mogelijk uit te voeren.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het repertoire kan bestaan uit liederen, liedbewerkingen, canons, speelstukken en klankspelen. In de composities komen de gebruikelijke muzikale aspecten, muzikale structuren en muzikale processen voor; • Het repertoire wordt individueel en in samenwerking met anderen uitgevoerd; • De kandidaat kan onvoorbereid een melodie/muziekstuk spelen en al zingend een melodie treffen. <p>Vanuit het notenbeeld wordt een zo groot mogelijke variatie geboden met de volgende aandachtspunten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zo breed en gevarieerd mogelijk speel-en zangrepertoire; • Allerlei ritmische figuren, tempi, maatsoorten, opmaat en maatwisselingen; • Majeur, mineur, chromatiek, atonaliteit; • Juiste articulatie, ademhaling, frasering; • Inzicht hebben in de combinatie van bovenstaande aandachtspunten. 			
PR2	De kandidaat kan muziek improviseren en componeren, vanuit een probleemstelling en met weloverwogen gebruik van muzikale materialen, middelen en de algemene muziekleer.	X	X	
	Bij het improviseren maakt de kandidaat een keuze in het gebruik van muzikale materialen, vaardigheden, algemene muziekleer en technieken om muziek te creëren en op dat moment uit te voeren. Hierbij kan hij:			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE
<ul style="list-style-type: none"> • Ritmes volgen, improviseren; • Melodieën improviseren op een gegeven tekst; • Melodieën improviseren op een akkoordschema; • Schatten, rappen en klankeexpressie (bijvoorbeeld human beat-boxen); • Bij het improviseren kan een (al dan niet zelfontworpen) begeleidingsprogramma voor de basis zorgen waarop vervolgens wordt geïmproviseerd; • Een sequenserprogramma kan voor een loop zorgen: een steeds herhaald akkoordpatroon of basisbegeleiding. <p>Bij het componeren maakt de kandidaat een keuze in het gebruik van muzikale materialen, vaardigheden, algemene muziekleer en technieken om muziek te creëren en te noteren. Hierbij kan hij:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Componeren van tweestemmige en/of driestemmige liederen of instrumentale Partijen. • Bij een componeren kan een leerling een muzikaal halfproduct afwerken; • Ingespeelde melodieën instrumenteren; • Bij een ingespeelde begeleiding melodieën schrijven of andersom; • De leerling kan zelf een meerstemmig stuk, partij voor partij inspelen en bewerken. <p>Bij muzikale materialen moet niet alleen gedacht worden aan traditionele instrumenten maar aan alles waar de kandidaat muziek mee kan maken. De muzikale middelen die kunnen worden ingezet zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Klankkleur/timbre • Melodie • Tempo • Ritme • Dynamiek 			
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doelen en keuzes van de compositie en improvisatie toelichten en verantwoorden.	X	X

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	De kandidaat kan mondeling en schriftelijk toelichten hoe de compositie/improvisatie tot stand is gekomen aan de hand van de probleemstelling, muzikale materialen, middelen en algemene muziekleer. De kandidaat moet de keuzes die gemaakt zijn kunnen verantwoorden.			
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	
	Hierbij maakt hij gebruik van: <ul style="list-style-type: none"> • Marketing • Public Relations (P.R.) 			

5.c. Nadere specificaties VWO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Muziek is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Muziek (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Muziek (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Muziek (theoretisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Muziek (theoretisch) <i>cijfer CSE</i>	20%
Muziek (praktisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Muziek (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Muziek (praktisch) CE	
Type CE	Centraal Praktisch Examen (CPE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Meerdere zittingen verdeeld over 1400 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Presentatie(s) en individuele procesbeschrijving
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Geoutilleerde ruimte/devices Instrumenten, geluidsapparatuur, stemapparaat, partituur

Dans (theoretisch)

Examenprogramma HAVO, VWO
Exameneenheden, eindtermen en toelichting

Maart 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Preambule	4
2. Leeswijzer	6
3. Matrix examenprogramma Dans (theoretisch)	7
4. Toelichting en specificaties Dans (theoretisch) HAVO	8
4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	8
4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Dans (theoretisch) HAVO	9
4.c. Nadere specificaties HAVO	14
5. Toelichting en specificaties Dans (theoretisch) VWO	15
5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	15
5.b. Uitwerking van de eindtermen Dans (theoretisch) VWO	16
5.c. Nadere specificaties VWO	22

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld, zoals is bepaald in artikel 7 van het Landsbesluit Eindexamens VWO, HAVO en VSBO. In de examen-programma's zijn per vak de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) en het schoolexamen (SE) zich uitstrekt. Ook is het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen (CE) vastgelegd, alsmede de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen.

De examenprogramma's HAVO/VWO beschrijven de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden, waarop elke kandidaat in een periode van examinering wordt beoordeeld.

De exameneisen sluiten aan bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen leerlingen.

In dit document wordt een toelichting gegeven op in ieder geval het CE-deel van het examenprogramma en waar mogelijk en zinvol ook op het SE-deel. De centrale toetsing zal zijn in de vorm zijn van een centraal schriftelijk examen (CSE).

Behalve een beschrijving van de exameneisen voor het CE kan dit document verder een handreiking zijn voor de SE's en nadere informatie bevatten zoals specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het SE, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), of toegestane hulpmiddelen.

Hierdoor zal een docent in staat zijn zich een goed beeld te vormen van wat in het (centraal) examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is dit dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze toelichting staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Dit examenprogramma geldt met ingang van het schooljaar 2019-2020, met op basis hiervan de eerste Centrale Examens in 2021.

1. Preambule

Het onderwijs in kunstvakken richt zich op het vermogen tot het waarnemen van, het beleven van, het produceren van en het reflecteren op kunst. Op grond hiervan kan de leerling een standpunt innemen ten opzichte van kunst en esthetica, machtsverhouding, levensbeschouwing, vermaak, multiculturaliteit, wetenschap en techniek.

Kunstvakken werken aan de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en identiteitsvorming van de leerling in relatie tot zijn omgeving. Door het bieden van een sociaal emotionele veilige leeromgeving, het bevorderen van kritisch denken, het activeren van de creativiteit, vindbaarheid aan te moedigen en de leerling van een algemene kennis te voorzien wordt deze voorbereid op de uitdagingen die de 21ste eeuw aan deze stelt.

Vanuit de ontwikkelde visie op kunst, is de leerling in staat een bewuste en kritische keuze te maken om zich verder te laten vormen op het terrein van kunst en cultuur en oriënteert zich al doende op een mogelijke vervolgopleiding en het beroep. Het leren navigeren binnen de digitale wereld speelt hierbij een grote rol.

Dans is opgesplitst in een theoretisch deel en een praktisch deel. Dans (theoretisch) wordt afgesloten met een Centraal Schriftelijk Examen (CSE) en Dans (praktisch) met een Centraal Praktisch Examen (CPE).

Voor Dans (theoretisch) geldt dat de eindtermen zoals opgesteld in dit examenprogramma vanuit zowel lokaal perspectief als mondiaal perspectief zijn geformuleerd. Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Domein C: Onderwerpen

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

De kandidaat kan:

- De belangrijkste begrippen hanteren uit de kunstdisciplines beeldende vormgeving, dans, drama en muziek, die voorwaardelijk zijn voor adequate receptie en reflectie, en noodzakelijk zijn voor begrip van verbanden tussen kunst en cultuur;
- Informatie over kunst en cultuur herkennen, benoemen en toepassen om verbanden aan te geven;
- Bij het reflecteren bronnenmateriaal op een adequate wijze hanteren;
- Overeenkomsten en verschillen benoemen en beargumenteren met betrekking tot het beschouwingsapparaat bij de vier kunstdisciplines (alleen vwo)

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing

De kandidaat kan aangeven met welke visies, doelen, middelen en inhouden de kunsten religieuze en/of levensbeschouwelijke uitgangspunten vertolken.

Subdomein B2: Kunst en esthetica

De kandidaat kan aangeven welke ideeën over schoonheid in kunst en kunstwaardering een rol spelen.

Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht

De kandidaat kan aangeven welke invloed de sociale, politieke en economische macht heeft op de rol en inhoud van kunst en op de positie van de kunstenaar.

Subdomein B4: Kunst en vermaak

De kandidaat kan aangeven hoe vorm en inhoud bepaald worden door de vermaaksfuncties van kunst in relatie tot het daarbij betrokken publiek.

Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit

De kandidaat kan aangeven hoe de Curaçaose/ regionale en internationale kunst en cultuur elkaar wederzijds beïnvloeden.

Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek

De kandidaat kan aangeven hoe kunst en wetenschap/techniek op elkaar inwerken.

Domein C: Onderwerpen

De kandidaat kan de eindtermen van domein A en B toepassen op voorbeelden uit de volgende periodes:

- P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling
- P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum
- P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw
- P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie
- P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering
- P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld

2. Leeswijzer

In dit document wordt het examenprogramma Dans (theoretisch) gedefinieerd in exameneenheden met de bijbehorende code. Elke exameneenheid bestaat weer uit één of meer eindtermen.

In de matrix in hoofdstuk 3 is per exameneenheid aangegeven of deze deel uitmaakt van het examenprogramma voor HAVO en/of VWO.

In hoofdstuk 4 wordt de verdeling van de stof (exameneenheden) voor **HAVO** over CE en SE in een tabel gegeven (paragraaf a).

In paragraaf 4b wordt in tabelvorm per exameneenheid de algemene inhoud van die eenheid, met beschrijving van de onderliggende genummerde eindtermen, de verdere specificering daarvan genoemd van in ieder geval de eindtermen die tot de examenstof voor het CE voor HAVO behoren.

Voor zover mogelijk is ook een toelichting opgenomen op de eindtermen van de exameneenheden die tot de stof van het SE behoren. Dit heeft het karakter van voorbeelden, suggesties, adviezen - kortom: van een handreiking.

In paragraaf 4c staan nadere specificaties en condities vermeld, voor zover deze reeds vastliggen, zoals:

- de weging SE-CE
- de toegestane hulpmiddelen

In hoofdstuk 5 zijn vergelijkbare overzichten en specificaties gegeven voor de eindtermen **VWO**.

3. Matrix examenprogramma Dans (theoretisch)

Exameneenheden met code		HAVO	VWO
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x

4. Toelichting en specificaties Dans (theoretisch) HAVO

4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

HAVO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	

4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Dans (theoretisch) HAVO

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: De religies en culturen van deze periode (rol van de missie) - Architectuur: De bouwstijlen van landhuizen - Beeldend: passanten - Dans: salondans (wals, mazurka), populaire dans (tumba, tambú, seú), speldansen (Zamanakitoki) - Drama: De passerende artiesten - Muziek: Jan Gerard Palm (Curaçaose kamer/dansmuziek), Afro-Curaçaose folklore (tambú, seú, tumba en het werklied) (folklore zie Zikinza) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Trek van vrijgestelden naar steden, politieke instabiliteit in Latijns-Amerika, relatie met het vaste land 			
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Wereldtentoonstellingen, opkomst communisme, uitvinding fonograaf, fotografie, Freud, Edward Bernays (begin consumptiemaatschappij) - Beeldende kunst: realisme, art nouveau, expressionisme, impressionisme - Dans: romantisch ballet (Ballet blancs, Zwanenmeer), moderne dans (Isadora Duncan), minstrel shows (Cakewalk) - Drama: naturalisme, opkomst film (Charlie Chaplin) - Muziek: Impressionisme, Blues en Ragtime, work songs, spirituals 			
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: komst Shell, trek naar Cuba, migratie naar Curaçao - Architectuur: traditionele bewoning (kas di kunuku, kas di blèki) - Dans: invloeden Cubaanse dans (Cubaanse son) - Drama: Algemeen Nederlands verbond - Muziek: Volkszangers/Troubadours (Erquimides Candelaria, Julio Perenal) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: migratie in de regio, Lago op Aruba 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO I, Russische revolutie, opkomst radiostations, geluidsfilm, crisis, entartete kunst - Beeldende kunst: kubisme, functionalisme, futurisme, surrealisme, Dada - Dans: expressionisme (Mary Wigman), romantisch ballet (Les Ballets Russes), moderne dans (Martha Graham), jazzdans/musical dans (Katherine Dunham, Josephine Baker), - Drama: Episch drama (Brecht), musicalfilms, Stanislavsky (actor prepares '36) - Muziek: Jazz, Broadway, Country 			
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol van Curaçao, relatie Nederland, bewustwording eigen identiteit - Beeldende kunst: Curaçaosch museum (Chris Engels), Sticusa, May Henriquez, Charles Corsen - Architectuur: DOW, Gerrit Rietveld - Dans: Sticusa, Rumbera (Elena Thaina, Sonia, 'Chuki' Scharbaai, Rumbera Diana, Rumbera Annie) - Drama: adaptaties van Europese stukken naar het Papiamentu (May Henriquez, Nydia Ecury, Jules de Palm, Raúl Römer), Sticusa, Oprichting Grupo Thalia, Papiamentu toneel, Guillermo Rosario, komische duo's zoals Shon Bènci ku Frènci, parochietheater - Muziek: Estrellas del Caribe, Rudy Plaatte, Boy Dap, The Golden Years (Jaren 50), Boeis Hailé, Celia Cruz & Daniel Santos zingen in het Papiamentu In de regio: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WOII - Beeldende kunst: Wifredo Lam, Frida Kahlo, social art (o.a. Diego Rivera) - Architectuur: Tropical Deco - Muziek: Calypso, Ranchera, Afro-Cubaanse muziek - Dans: Limbodans, Rumba, Chachacha, Son, Calypso, Bolero - Drama: telenovela, Trinidad theatre workshop ('59) 			
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO II - Beeldende kunst: abstract expressionisme, naïeve kunst, land art - Dans: pure dans (Merce Cunningham), musical dans (West Side Story), jazzdans (Rock and Roll), moderne dans (Alvin Ailey) - Drama: neorealisme, soaps, absurd theater, fysiek theater, experimenteel theater, Mickery (theater '65) - Muziek: Jazz (bigband, swing, bebop), Rock 'n Roll/Rhythm & Blues, British Pop 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld 30 mei - Beeldende kunst: pioniers, high flying parks, academie voor beeldende kunsten, Tony Monsanto, Yubi Kirindongo, Jean Girigorie, Nepomuceno, Ocalia, Norva Sling, Capricorne - Dans: Folkloredans (Marlene 'Chuki' Scharbaai, Juancho Schmidt), Pioniers balletscholen Lucia Snog/École de danse, Cocky van Oost /Les Sylphides, Fina Ferreira, Shirley van Heijningen/ Fina Dance Art School, Tio Riki Bernabela (Telefiesta) - Drama: pioniers, Edsel Samson gaat in Nederland studeren, Eligio Melfor: Papiamentu theater, Kaska di Pinda, Teatro di Bario, Stanley Bonofacio, Tone Brulin, Centro Pro Arte - Muziek: Doble R, Macario Prudencia (professionele populaire dansmuziek) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: dekolonisatie - Beeldende kunst: rol beeldende kunst in de Cubaanse revolutie - Dans: nationalistische dansen (Joropo, Tambora Venezolana, Zapateadas, Kadans Traditionele Merengue, Soca, Cumbia) - Drama: nationalistisch toneel, Lasana Sekou - Muziek: Reggae, Salsa, Fania All Stars 			
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol televisie, mens op de maan, jongerenculturen, woodstock, hippiecultuur - Beeldende kunst: popart, minimal art, multimediakunst, performance art, happenings - Dans: salsa, disco (Saturday Night Fever, Soul Train), breakdance (Rock Steady Crew) - Drama: Hollywood film, nouvelle vague, Peter Brook (marat/sade, '65 broadway, '85 mahabharata) invloed op en van Antilliaanse studenten en docenten drama die in NL /buitenland gaan studeren/werken, Helen Pieter, Fridi Martina (docenten) en (studenten): Edsel Samson, Laura Quast, Gilbert Bacilio, Magalie Boekhoudt, John Leerdam, Clay Toppenberg, Humphrey Monte, en van Aruba Burny Every - Muziek: Soul/R&B/motown, Disco/Dance, Punk/New Wave, Funk, Rock/Hard rock, Top 40/Pop, komst van videoclip en MTV 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: vertrek Shell - Beeldende kunst: arte '99, Tirzo Martha, Herman van Bergen, Felipe Zanolino, David Bade, Nelson Carillo - Dans: Folkloredans: Gibi Merien (Dushi Kòrsou), Dugo Schenker (The Apple), Karnavalsdans, Moderne Dans (Gabri Christa) Dansgroepen: Broché, TV-programma: Curastars Dance - Drama: Teatro Luna Blou, teatro foro, Anthony Jamanika, Rudolf Crispulo, Film: Felix de Rooy en Norman de Palm, Giovanni Abath (Grupo Kara) - Muziek: Ritmo Kombina, Gilbert Doran, Cura Jazz (Dandare, Calmes, Calister, Corsen), Curaçao Jazz Festival (jaren 90) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Biënnale Dominicaanse Republiek en Cuba, Basquiat, Tony Cappelan - Dans: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk, Alydia Wever - Drama: forumtheater, toneelopleiding Suriname, Alida Neslo ('06) - Muziek: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk 			
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: computergames, val muur, val Sovjet-Unie - Beeldende kunst: postmodernisme, graffiti - Dans: videodans (MTV), hiphop, tv dance competitions (So You Think You Can Dance) - Drama: multimedia theater, ZW groep, stichting Hanascine, De Nieuw Amsterdam, stand-up comedy, Cosmic Illusion - Muziek: Rock, Grunge, Brittpop, House, R&B, Hip-Hop/Rap, Pop, Tv-talentenshows (Idols/X-factor), Latin Music 			
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: zelfstandigheid (land Curaçao) - Beeldende kunst: Antepasado di Futuro, IBB/ Esmeralda Gallery, Bloemhof, Alma Blou, Open Atelier Route, hedendaagse ontwikkelingen, denk hierbij aan Uniarte, Design Week, Murals - Architectuur: moderne architectuur - Dans: Dance and More Foundation (Community Arts), Kizomba - Drama: Albert Schoobaar (Kadaken), La Tentashon, Komedia (Boskwiri, Edion Booy, Chòkoi), Curaçao International Film Festival Rotterdam (film), Eldrion Regina (un focus diferente) Sharelly Emanuelson, Selwyn de Wind - Muziek: Curacao North Sea Jazz, Festival di Tumba <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Academie Trinidad (UTT), Francis Alys, Carmen Herrera, murals in Bogota (link social art R3) - Dans: Festival del Caribe 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
<ul style="list-style-type: none"> - Drama: Clara Reyes (National Institute for the Arts) - Muziek: Vallenato, Rub-a-Dub 				
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: wereldbeeld - Beeldende kunst: persoonlijke/ anonieme kunst, engagement, performance art - Dans: de invloed van Afrikaanse dansstijlen in fusion, danstrends, Amerikaanse dans tv-shows (World of Dance) - Drama: virtual-reality, vlogs (film) - Muziek: Pop, EDM, DJ's, Reggaeton, Latin Pop, YouTube, EDM (electronical dance music) 			

4.c. Nadere specificaties HAVO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Dans is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Dans (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE Dans (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Dans (theoretisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Dans (theoretisch) <i>Cijfer CSE</i>	20%
Dans (praktisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Dans (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Dans (theoretisch) CE	
Type CE	Centraal Schriftelijk Examen (CSE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Gedurende één zitting van 180 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Schriftelijk; open & gesloten vragen
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Device voor tonen/ beluisteren bronnen met headset

5. Toelichting en specificaties Dans (theoretisch) VWO

5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

VWO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	

5.b. Uitwerking van de eindtermen Dans (theoretisch) VWO

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: De religies en culturen van deze periode (rol van de missie) - Beeldende kunst: De passanten in de beeldende kunst, Fotografie (Soubllette), behoefte aan kunst vanuit elite (portretkunst en landschappen) - Architectuur: De bouwstijlen van landhuizen - Dans: salondans (wals, mazurka, dansa, quadrille), populaire dans (tumba, bastèl, tambú, seú), speldansen (Zamanakitoki) - Drama: De passerende artiesten, de joodse feesten en de Spaanse periode - Muziek: Jan Gerard Palm (Curaçaose kamer/dansmuziek), Afro-Curaçaose folklore (tambú, seú, tumba en het werklied) (folklore zie Zikinza), passerende artiesten <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Trek van vrijgestelden naar steden, politieke instabiliteit in Latijns-Amerika, relatie met het vaste land - Beeldende kunst: Invloed van de diaspora op de kunst (denk hierbij aan: technische ontwikkelingen, globalisering) - Drama: Veladas (soirees) 			
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Wereldtentoonstellingen, opkomst communisme, uitvinding fonograaf, fotografie, Freud, Edward Bernays (begin consumptiemaatschappij) - Beeldende kunst: impressionisme, realisme, post-impressionisme, fauvisme, symbolisme, art nouveau, expressionisme - Dans: romantisch ballet (Ballet blancs, Zwanenmeer), moderne dans (Isadora Duncan, Denishawn), minstrel shows (Cakewalk) - Drama: naturalisme, symbolisme, naturalistisch theater, opkomst film (Charlie Chaplin) - Muziek: Impressionisme, Blues en Ragtime, work songs, spirituals, Laat-Romantiek 			
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE
<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: komst Shell, trek naar Cuba, migratie naar Curaçao - Architectuur: Shellwoningen, traditionele bewoning (kas di kunuku, kas di blèki) - Dans: invloeden Cubaanse dans - Drama: Algemeen Nederlands verbond, Nederlandse periode - Muziek: Volkszangers/Troubadours (Erquimides Candelaria, Julio Perenal) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: migratie in de regio, Lago op Aruba - Beeldende kunst: Harlem renaissance, Edna Manley, Frida Kahlo, social art (o.a. Diego Rivera) - Dans: Cubaanse Son en Rumba - Drama: Mexico filmindustrie 			
I2	x	x	
<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO I, Russische revolutie, opkomst radiostations, geluidsfilm, crisis, entartete kunst - Beeldende kunst: Russische avantgarde, functionalisme, de stijl, Bauhaus, kubisme, futurisme, surrealisme, Dada - Dans: expressionisme (Mary Wigman), romantisch ballet (Les Ballets Russes), moderne dans (Martha Graham), jazzdans/musical dans (Katherine Dunham, Josephine Baker, Fred Astaire, Ginger Rogers, Gene Kelly) - Drama: Episch drama (Brecht), musicalfilms, melodrama, Antonin Artaud (theater van de wreedheid '32), Stanislavsky (actor prepares '36) - Muziek: Jazz, Broadway, Country 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol van Curaçao, relatie Nederland, bewustwording eigen identiteit - Beeldende kunst: Chris Engels, Curaçaosch museum, Gerrit Rietveld, Sticusa, May Henriquez, Charles Corsen, fotografie (Fisher) - Architectuur: DOW - Dans: Sticusa, Rumbera (Elena Thaina, Sonia, 'Chuki' Scharbaai, Rumbera Diana, Rumbera Annie), Magnolia - Drama: Nederlandse regisseurs (Paul Storm, Henk van Ulsen), adaptaties van Europese stukken naar het Papiamentu (May Henriquez, Nydia Ecury, Jules de Palm, Raúl Römer), Sticusa, Oprichting Grupo Thalia, Papiamentu toneel, Guillermo Rosario, komische duo's zoals Shon Bènci ku Frènci, parochietheater, Golgotha (Hubert Booi) - Muziek: Estrellas del Caribe, Rudy Plaate, Boy Dap, The Golden Years (jaren 50), Boeis Hailé, Celia Cruz & Daniel Santos zingen in het Papiamentu <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WOII - Beeldende kunst: school of Havana, Wifredo Lam, Hector Hyppolite - Architectuur: Tropical Deco (Cinelandia, West End, Miami building, Miami) - Muziek: Calypso, Ranchera, Afro-Cubaanse muziek - Dans: Limbodans, Rumba, Chachacha, Son, Calypso, Bolero, Vedette: Tongolele - Drama: telenovela, Trinidad theatre workshop ('59) 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO II - Beeldende kunst: abstract expressionisme, naïeve kunst (CoBrA), land art - Dans: pure dans (Merce Cunningham), musical dans (West Side Story), jazzdans (Rock and Roll, West Coast Swing), moderne dans (Alvin Ailey), Butoh - Drama: neorealisme, soaps, absurd theater, fysiek theater, experimenteel theater, Mickery (theater '65), living theatre, Grotowski (towards a poor theatre), Beckett (wachten op Godot) - Muziek: Jazz (bigband, swing, bebop), Rock 'n Roll/Rhythm & Blues, British Pop, Woodstock (Folk/Protest songs, Rock) 			
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld 30 mei - Beeldende kunst: pioniers, high flying parks, academie voor beeldende kunsten, Tony Monsanto, Yubi Kirindongo, Jean Girigorie, Nepomuceno, Ocalia, Norva Sling, Capricorne - Architectuur: voormalige Nationale Bibliotheek (Naam), UNA, Centro Pro Arte (Zingel) - Dans: Folkloredans (Marlene 'Chuki' Scharbaai, Juancho Schmidt, Cesareo Jean Luis/Cesareo Dance Creation, Pioniers balletscholen Lucia Snog/École de danse, Cocky van Oost/Les Sylphides, Fina Ferreira, Shirley van Heijningen/ Fina Dance Art School, Tio Riki Bernabela (Telefiesta) - Drama: pioniers, gaan in Nederland studeren (Norman de Palm, Edsel Samson, Laura Quast, Gibi Bacilio) Eligio Melfor: Papiamentu theater, Kaska di Pinda, Teatro di Bario, Tayer Antiyano pa arte dramatico ('77), Stanley Bonofacio, Tone Brulin, Centro Pro Arte, Herman Broesterhuizen toneelgroep studio, Hans Caprino - Muziek: Doble R, Macario Prudencia (professionele populaire dansmuziek) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: dekolonisatie - Beeldende kunst: professionalisering Arubaanse kunst, rol beeldende kunst in de Cubaanse revolutie, LeRoy Clarke, Everaldo Brown, Luce Turnier - Dans: nationalistische dansen (Joropo, Tambora Venezolana, Zapateadas, Kadans Traditionele Merengue, Soca, Cumbia), Mery Cortez (Ballet de Venevision) - Drama: nationalistisch toneel, Argentinië 3^e cinema, Lasana Sekou - Muziek: nationalistische muziek, Reggae, Salsa, Fania All Stars 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol televisie, mens op de maan, jongerenculturen, woodstock, hippiecultuur - Beeldende kunst: popart, conceptuele kunst, minimal art, multimedialkunst, arte povera, performance art (Abramovich, Beuys), happenings - Dans: salsa, disco (Saturday Night Fever, Soul Train), breakdance (Rock Steady Crew) - Drama: 2e bloeiperiode Hollywood, nouvelle vague, Peter Brook (marat/ sade, '65 Broadway, '85 mahabharata), Eugenio Barba (the floating islands '79), invloed op en van Antilliaanse studenten en docenten drama die in NL /buitenland gaan studeren/werken, Helen Pieter, Fridi Martina (docenten) en (studenten): Edsel Samson, Laura Quast, Gilbert Bacilio, Magalie Boekhoudt, John Leerdam, Clay Toppenberg, Humphrey Monte, en van Aruba Burny Every - Muziek: Soul/R&B/motown, Disco/Dance, Punk/New Wave, Funk, Rock/Hard rock, Top 40/Pop, komst van videoclip en MTV 			
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: vertrek Shell - Beeldende kunst: arte '99, Tirzo Martha, Herman van Bergen, Felipe Zanolino, David Bade, Nelson Carillo - Dans: Folkloredans: Gibi Merien (Dushi Kòrsou), Dugo Schenker (The Apple), Karnavalsdans, Moderne Dans (Myrena Sintjago, Gabri Christa, Joyce Weert), Dansgroepen: Broché, Kombinashon Moderno, TV-porgramma: Curastars Dance - Drama: (Film) Felix de Rooy, Milouschka Birge, Teatro Luna Blou, Giovanni Abbath, teatro foro, Anthony Jamanika, Rudolf Crispulo - Muziek: Ritmo Kombina, Gilbert Doran, Cura Jazz (Dandare, Calmes, Calister, Corsen), Curaçao Jazz Festival ((jaren 90) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: atelier '89 Aruba, Edna Manley academie, Edouard Duval, Biënnale Dominicaanse Republiek en Cuba, Basquiat, Tony Cappelan - Dans: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk, Alydia Wever - Drama: forumtheater, Derek Walcott ('92 Nobelprijs literatuur en drama), toneelopleiding Suriname, Alida Neslo ('06), Ian Valks (SXM) - Muziek: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: computergames, val muur, val Sovjet-Unie - Beeldende kunst: land art, postmodernisme, graffiti - Dans: videodans (MTV), hiphop, tv dance competitions (So You Think You Can Dance, Dancing With The Stars) - Drama: multimedia theater, biografieën, autobiografisch drama, ZW groep, stichting Hanascine, De Nieuw Amsterdam, Cosmic Illusion, Rufus Collins, Henk Tjon, stand-up comedy, spoken word - Muziek: Rock, Grunge, Brittpop, House, R&B, Hip-Hop/Rap, Pop, Tv-talentenshows (Idols/X-factor), Latin Music 			
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: zelfstandigheid (land Curaçao), prins bernard cultuurfonds - Beeldende kunst: Antepasado di Futuro, IBB/ Esmeralda Gallery, Bloemhof, Alma Blou, Open Atelier Route, hedendaagse ontwikkelingen, denk hierbij aan Uniarte, Design Week, Murals - Architectuur: moderne architectuur Kees den Heijer, Studio 8, Ronny Lobo, Lyongo - Dans: Dance and More Foundation (Community Arts), Curacao Dance Week, Curacao Salsa Competition/Curacao Dance Madness, Kizomba - Drama: Albert Schoobaar (Kadaken), La Tentashon, Komedia (Boskwiri, Edion Booy, Chòkoi), Double Play en Tula The Revolt (film) - Film: Curaçao International Film Festival Rotterdam, Sharelly Emanuelson, Selwyn de Wind, Film commissioner ('17), Curaçao film institute - Muziek: Curacao North Sea Jazz, Festival di Tumba In de regio: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Academy Trinidad (UTT), Francis Alys, Carmen Herrera, murals in Bogota (link social art R3) - Dans: Festival del Caribe - Drama: Clara Reyes (National Institute for the Arts) - Muziek: Vallenato, Rub-a-Dub 			
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden Einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: wereldbeeld, social media - Beeldende kunst: persoonlijke/ anonieme kunst, Marlène Dumas, Banksy, engagement - Dans: de invloed van Afrikaanse dansstijlen in fusie, danstrends, Amerikaanse dans tv-shows (Dance Moms, World of Dance) - Drama: virtual reality, streaming, vlogs (film), YouTube, EDM (electronical dance music) - Muziek: Pop, EDM, DJ's, Reggaeton, Latin Pop 			

5.c. Nadere specificaties VWO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Dans is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Dans (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Dans (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Dans (theoretisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Dans (theoretisch) <i>cijfer CSE</i>	20%
Dans (praktisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Dans (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Dans (theoretisch) CE	
Type CE	Centraal Schriftelijk Examen (CSE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Gedurende één zitting van 180 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Schriftelijk; open & gesloten vragen
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Device voor tonen/ beluisteren bronnen met headset

Dans (praktisch)

Examenprogramma HAVO, VWO
Exameneenheden, eindtermen en toelichting

Maart 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Preambule	4
2. Leeswijzer	5
3. Matrix examenprogramma Dans (praktisch)	6
4. Toelichting en specificaties Dans (praktisch)HAVO	7
4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	7
4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Dans (praktisch) HAVO	8
4.c. Nadere specificaties HAVO	13
5. Toelichting en specificaties Dans (praktisch) VWO	14
5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	14
5.b. Uitwerking van de eindtermen Dans (praktisch) VWO	15
5.c. Nadere specificaties VWO	20

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld, zoals is bepaald in artikel 7 van het Landsbesluit Eindexamens VWO, HAVO en VSBO. In de examenprogramma's zijn per vak de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) en het schoolexamen (SE) zich uitstrekt. Ook is het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen (CE) vastgelegd, alsmede de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen.

De examenprogramma's HAVO/VWO beschrijven de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden, waarop elke kandidaat in een periode van examinering wordt beoordeeld.

De exameneisen sluiten aan bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke kandidaat;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende kandidaat;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen kandidaaten.

In dit document wordt een toelichting gegeven op in ieder geval het CE-deel van het examenprogramma en waar mogelijk en zinvol ook op het SE-deel. De centrale toetsing zal zijn in de vorm zijn van een centraal praktisch examen (CPE).

Behalve een beschrijving van de exameneisen voor het CE kan dit document verder een handreiking zijn voor de SE's en nadere informatie bevatten zoals specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het SE, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computereexamens), of toegestane hulpmiddelen.

Hierdoor zal een docent in staat zijn zich een goed beeld te vormen van wat in het (centraal) examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is dit dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze toelichting staat, maar dat naar het algemeen gevoel in het verlengde daarvan ligt.

Dit examenprogramma geldt met ingang van het schooljaar 2019-2020, met op basis hiervan de eerste Centrale Examens in 2021.

1. Preambule

Het onderwijs in kunstvakken richt zich op het vermogen tot het waarnemen van, het beleven van, het produceren van en het reflecteren op kunst. Op grond hiervan kan de kandidaat een standpunt innemen ten opzichte van kunst en esthetica, machtsverhouding, levensbeschouwing, vermaak, multiculturaliteit, wetenschap en techniek.

Kunstvakken werken aan de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en identiteitsvorming van de kandidaat in relatie tot zijn omgeving. Door het bieden van een sociaal emotionele veilige leeromgeving, het bevorderen van kritisch denken, het activeren van de creativiteit, vindingrijkheid aan te moedigen en de kandidaat van een algemene kennis te voorzien wordt deze voorbereid op de uitdagingen die de 21ste eeuw aan deze stelt.

Vanuit de ontwikkelde visie op kunst, is de kandidaat in staat een bewuste en kritische keuze te maken om zich verder te laten vormen op het terrein van kunst en cultuur en oriënteert zich al doende op een mogelijke vervolgopleiding en het beroep. Het leren navigeren binnen de digitale wereld speelt hierbij een grote rol.

Dans is opgesplitst in een theoretisch deel en een praktisch deel. Dans (theoretisch) wordt afgesloten met een Centraal Schriftelijk Examen (CSE) en Dans (praktisch) met een Centraal Praktisch Examen (CPE).

Voor Dans (praktisch) geldt dat de eindtermen zoals opgesteld in dit examenprogramma zich vooral richten op het ambacht van de discipline en de ontwikkeling van de persoon in de maatschappij.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A: Onderzoek

Domein B: Praktijk

Subdomein A1: Dans en maatschappij

Subdomein A2: Dans en persoonlijke ontwikkeling

Subdomein A3: Dans analyseren, interpreteren en waarderen

Subdomein B1: Dansen

Subdomein B2: Dans maken

Subdomein B3: Dans en ondernemerschap

Tussen Domein A: Onderzoek en Domein B: Praktijk bestaat een wederkerige relatie. Domein A richt zich op het doorgronden van de discipline en de kandidaat in de discipline. Dit staat ten dienste van de kwaliteit en diepgang van de praktische uitvoering in Domein B. Domein B is op zijn beurt een bron van inspiratie voor Domein A.

2. Leeswijzer

In dit document wordt het examenprogramma Dans (praktisch) gedefinieerd in exameneenheden met de bijbehorende code. Elke exameneenheid bestaat weer uit één of meer eindtermen.

In de matrix in hoofdstuk 3 is per exameneenheid aangegeven of deze deel uitmaakt van het examenprogramma voor HAVO en/of VWO.

In hoofdstuk 4 wordt de verdeling van de stof (exameneenheden) voor **HAVO** over CE en SE in een tabel gegeven (paragraaf a).

In paragraaf 4b wordt in tabelvorm per exameneenheid de algemene inhoud van die eenheid, met beschrijving van de onderliggende genummerde eindtermen, de verdere specificering daarvan genoemd van in ieder geval de eindtermen die tot de examenstof voor het CE voor HAVO behoren.

Voor zover mogelijk is ook een toelichting opgenomen op de eindtermen van de exameneenheden die tot de stof van het SE behoren. Dit heeft het karakter van voorbeelden, suggesties, adviezen - kortom: van een handreiking.

In paragraaf 4c staan nadere specificaties en condities vermeld, voor zover deze reeds vastliggen, zoals:

- de weging SE-CE
- de toegestane hulpmiddelen

In hoofdstuk 5 zijn vergelijkbare overzichten en specificaties gegeven voor de eindtermen **VWO**.

3. Matrix examenprogramma Dans (praktisch)

Exameneenheden met code		HAV O	VWO
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie dans en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.	X	X
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).	X	X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin kunst (met name dans) en cultuur een rol spelen.	X	X
OZ5	De kandidaat kan de choreografie, de structuur en de inhoud van dansstukken c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.	X	X
PR1	De kandidaat kan individueel of in groepsverband op een dansvaardige en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in dans vertalen en vertolken.	X	X
PR2	De kandidaat kan resultaten van exploratie structureren tot een afgerond geheel met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen.	X	X
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.	X	X

4. Toelichting en specificaties Dans (praktisch) HAVO

4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

HAVO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie dans en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name dans) en cultuur een rol spelen.			X
OZ5	De kandidaat kan de choreografie, de structuur en de inhoud van dansstukken c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
PR1	De kandidaat kan individueel of in groepsverband op een dansvaardige en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in dans vertalen en vertolken.	X	X	
PR2	De kandidaat kan resultaten van exploratie structureren tot een afgerond geheel met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen.	X	X	
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	

4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Dans (praktisch) HAVO

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie dans en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
	<p>De kandidaat maakt een keuze voor het onderwerp van het zelfstandig onderzoek. Deze eindterm geeft de gelegenheid om op basis van interesse dieper te graven in maatschappelijke achtergronden van dans. Inspiratiebron kan de eigen ervaring zijn op praktisch of theoretisch gebied: een voorstelling, een film, een boek, artikel, interview, internet, enzovoorts. Het onderzoek dient te worden onderbouwd met bronnen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hierbij wordt minimaal 1 invalshoek voor reflectie zoals vermeld in Domein B van Dans (theoretisch) gebruikt. <p>Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing Subdomein B2: Kunst en esthetica Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht Subdomein B4: Kunst en vermaak Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek</p> <ul style="list-style-type: none"> Het onderwerp dient te vallen onder een van de periodes zoals beschreven in Domein C van Dans (theoretisch). P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld 			
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Het kunnen (h)erkennen van je handelen, gedachtes en gevoelens in relatie tot jezelf en de ander en dit verwoorden. 			
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
	Er kunnen meerdere technieken worden gebruikt bij het geven van feedback, bijvoorbeeld 'the bridge'. Een voorgestelde techniek die kan worden gebruikt is in ieder geval:			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<ul style="list-style-type: none"> • beschrijven van veranderbaar gedrag/handelen • beschrijven van concreet of specifiek gedrag/handelen dat je hebt gezien of gehoord • gebruik van de ik-boodschap • aangeven van het effect dat het gedrag/handelen op je heeft • laten reageren van je gesprekspartner • vragen om het gewenste gedrag /handelen • samen verkennen van oplossingen of achtergronden <p>Bij het ontvangen houdt hij rekening met het:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren • om toelichting vragen • waardering tonen • nadenken over de feedback • al dan niet toepassen van de feedback 			
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name dans) en cultuur een rol spelen.			X
	<p>Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het bezoeken van internetsites van kunstvakopleidingen; • het bezoeken van internetsites op het gebied van wetenschappelijke opleidingen op het gebied van kunst en cultuur; • interview houden met studenten of docenten van een kunstvakopleiding/wetenschappelijke opleiding op het gebied van kunst en cultuur; • interview, verslag, werkstuk maken over een kunstenaar, kunstvakdocent, kunsthistoricus, (etno)musicoloog, theaterwetenschapper, enzovoorts. • meelopen of werken met een kunstenaar 			
OZ5	De kandidaat kan de choreografie, de structuur en de inhoud van dansstukken c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
	De kandidaat geeft blijk van inzicht in de structuur (opbouw, vormgevingsaspecten, gehanteerde danstechniek, enzovoorts) van het getoonde dansstuk. Ook is hij in staat om de indruk die de vertolking heeft achtergelaten te verwoorden. Vaak gaat dat het beste door (minstens) twee dansstukken met elkaar te vergelijken. De visie wordt naar eigen inzicht verwoord.			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
PR1	De kandidaat kan individueel of in groepsverband op een dansvaardige en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in dans vertalen en vertolken en daarbij doelgericht:	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Basistechnieken van ballet, moderne dans en jazzdans, Curaçaose folklore en heersende eigentijdse dansstijlen inzetten; <p>Minimale beheersing wordt vereist van:</p> <p>Ballet: Voetposities, armposities, loodlijn, plié, relevé, tendu, pirouette, kleine sprongen.</p> <p>Moderne dans: Parallele voet- en armposities, swings, contraction, release, floorwork, kleine sprongen.</p> <p>Jazzdans: Jazzhands, jazzwalks, bounce, kick ballchange, jazzturn, isolaties, chassé, kleine sprongen.</p> <p>Curaçaose folklore: mazurka, wals, dansa, baile di sinta, tumba, tambú, seú.</p> <ul style="list-style-type: none"> Improviseren aan de hand van opdrachten en muzische ingangen; <p>Bij het improviseren kan de kandidaat gebruik maken van:</p> <p>Totaalbeweging van het lichaam; Isolatiebewegingen van het lichaam; Symmetrische en asymmetrische bewegingen; Coördinatie en uithoudingsvermogen; Dansacties: springen, rollen, vallen, duiken, balanceren, enzovoorts.</p> <p>Daarnaast gaat het om de danselementen:</p> <p>Tijd: Tempo (versnellen, vertragen, slow-motion, freeze/pose); Maat/Ritme (regelmatig, onregelmatig, frasering, cadans); Herhalen, verdubbelen, halveren.</p> <p>Kracht: Spanning/ontspanning, krachtig/slap; Aard van de spanning (glijden, wringen, dobberen, schuiven, drukken, zwaaien, enzovoorts); Steunen/leunen/hangen.</p> <p>Ruimte: Richtingen in de ruimte en richtingen in het lichaam (voor, zij, achter, diagonaal); Hoogtelagen (laag, midden, hoog); Sterke lijnen (van midden achter naar midden voor, van links naar rechts,</p>			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<p>diagonaal); Algemene ruimte en persoonlijke ruimte; Ronde en rechte paden; Formaties (kring, rij, lijn, V-vorm enzovoorts).</p> <p>Muzikale, beeldende en dramatische elementen in dans hanteren: Het gaat erom elementaire inzichten van andere kunstvakken bij dans als inspiratiebron te gebruiken:</p> <p>Muziek: 2/4, 3/4, 4/4 en 6/8 maatsoorten, regelmatige en onregelmatige, enkelvoudige en samengestelde maatsoorten, dynamiek, melodie, ritme, structuur en frasering, diverse muziekstijlen;</p> <p>Beeldend: Bijvoorbeeld schilderijen, tekeningen, beeldhouwwerk, foto's, film, objecten (bijvoorbeeld tafels, stoelen, kisten, stokken), materialen (zoals stenen, papier, doeken en dergelijke);</p> <p>Drama: Verbale en non-verbale taal en inhoud betreffende (vooral) menselijke relatievormen (uitspraken, tv- en krantennieuws, actualiteiten, gedichten, verhalen, enzovoorts).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gebruik te maken van gezichtsuitdrukking, focus en bewustzijn van je aanwezigheid in de ruimte. 			
PR2	De kandidaat kan resultaten van exploratie structureren tot een afgerond geheel met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen.	X	X	
	<p>Hierbij kan gedacht worden aan het vormgeven aan een abstract of een concreet thema, een verhalend gegeven, enzovoorts. Daarin wordt gewerkt vanuit een puur dansant uitgangspunt.</p> <p>De kandidaat kan de volgende vormgevingsaspecten toepassen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opbouw van de choreografie voor wat betreft begin, uitwerking/ontwikkeling, afwerking (slot); • Danselementen tijd, kracht en ruimte; • Gebruik van solo, duo, trio, kwartet, kwintet, et cetera en formaties; • Dansstijlen • Muzische elementen • Culturele elementen <p>De kandidaat kan de vormgevingsmiddelen decor, licht, kostuum, muziek/geluid, audio visueel, grime en dergelijke toepassen.</p>			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
	De kandidaat kan mondeling en schriftelijk toelichten hoe de choreografie/vormgeving tot stand is gekomen aan de hand van thema, vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen. Ook moet hij de keuzes die gemaakt zijn, kunnen verantwoorden.			
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	
	Hierbij maakt hij gebruik van: <ul style="list-style-type: none"> • Marketing • Public Relations (P.R.) 			

4.c. Nadere specificaties HAVO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer Dans is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Dans (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Dans (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Dans (theoretisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Dans (theoretisch) <i>Cijfer CSE</i>	20%
Dans (praktisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Dans (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Dans (praktisch) CE	
Type CE	Centraal Praktisch Examen (CPE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Meerdere zittingen verdeeld over 1400 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Presentatie(s) en individuele procesbeschrijving
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Geoutilleerde ruimte/devices Kostuums, decor, rekwisieten

5. Toelichting en specificaties Dans (praktisch) VWO

5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

VWO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie dans en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin kunst (met name dans) en cultuur een rol spelen.			X
OZ5	De kandidaat kan de choreografie, de structuur en de inhoud van dansstukken c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
PR1	De kandidaat kan individueel of in groepsverband op een dansvaardige en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in dans vertalen en vertolken.	X	X	
PR2	De kandidaat kan resultaten van exploratie structureren tot een afgerond geheel met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen.	X	X	
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	

5.b. Uitwerking van de eindtermen Dans (praktisch) VWO

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie dans en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
	<p>De kandidaat maakt een keuze voor het onderwerp van het zelfstandig onderzoek. Deze eindterm geeft de gelegenheid om op basis van interesse dieper te graven in maatschappelijke achtergronden van dans. Inspiratiebron kan de eigen ervaring zijn op praktisch of theoretisch gebied: een voorstelling, een film, een boek, artikel, interview, internet, enzovoorts. Het onderzoek dient te worden onderbouwd met bronnen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hierbij worden minimaal 3 invalshoeken voor reflectie zoals vermeld in Domein B van Dans (theoretisch) gebruikt. <p>Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing Subdomein B2: Kunst en esthetica Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht Subdomein B4: Kunst en vermaak Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek</p> <ul style="list-style-type: none"> Het onderwerp dient te vallen onder een van de periodes zoals beschreven in Domein C van Dans (theoretisch). P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld 			
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Het kunnen (h)erkennen van je handelen, gedachtes en gevoelens in relatie tot jezelf en de ander en dit verwoorden. 			
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
	<p>Er kunnen meerdere technieken worden gebruikt bij het geven van feedback, bijvoorbeeld 'the bridge'. Een voorgestelde techniek die kan worden gebruikt is in ieder geval:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beschrijven van veranderbaar gedrag/handelen • beschrijven van concreet of specifiek gedrag/handelen dat je hebt gezien of gehoord • gebruik van de ik-boodschap • aangeven van het effect dat het gedrag/handelen op je heeft • laten reageren van je gesprekspartner • vragen om het gewenste gedrag /handelen • samen verkennen van oplossingen of achtergronden <p>Bij het ontvangen houdt hij rekening met het:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren • om toelichting vragen • waardering tonen • nadenken over de feedback • al dan niet toepassen van de feedback 			
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name dans) en cultuur een rol spelen.			X
	<p>Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het bezoeken van internetsites van kunstvakopleidingen; • het bezoeken van internetsites op het gebied van wetenschappelijke opleidingen op het gebied van kunst en cultuur; • interview houden met studenten of docenten van een kunstvakopleiding/wetenschappelijke opleiding op het gebied van kunst en cultuur; • interview, verslag, werkstuk maken over een kunstenaar, kunstvakdocent, kunsthistoricus, (ethno)musicoloog, theaterwetenschapper, enzovoorts; • meelopen of werken met een kunstenaar. 			
OZ5	De kandidaat kan de choreografie, de structuur en de inhoud van dansstukken c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
	De kandidaat geeft blijk van inzicht in de structuur (opbouw, vormgevingsaspecten, gehanteerde danstechniek, enzovoorts) van het getoonde dansstuk. Ook is hij in staat om de indruk die de vertolking heeft achtergelaten te verwoorden. Vaak gaat dat het beste door (minstens) twee dansstukken met elkaar te vergelijken. Bij het geven van een eigen visie kan gelet worden op:			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
	<ul style="list-style-type: none"> inhoud: welke betekenis kan er aan gegeven worden, gebruikte thematiek, concreet verhaal, specifieke boodschap, abstract gegeven; vorm: stijl (danstechnisch/cultuurhistorisch), choreografische opbouw of vormgevingsaspecten, vormgevingsmiddelen. 			
PR1	De kandidaat kan individueel of in groepsverband op een dansvaardige en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in dans vertalen en vertolken en daarbij doelgericht:	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Basistechneken van ballet, moderne dans en jazzdans, Curaçaose folklore en heersende eigentijdse dansstijlen inzetten; <p>Minimale beheersing wordt vereist van:</p> <p>Ballet: Voetposities, armposities, loodlijn, plié, relevé, tendu, pirouette, kleine sprongen</p> <p>Moderne dans: Parallele voet- en armposities, swings, contraction, release, floorwork, kleine sprongen</p> <p>Jazzdans: Jazzhands, jazzwalks, bounce, kick ballchange, jazzturn, isolaties, chassé, kleine sprongen</p> <p>Curaçaose folklore: mazurka, wals, dansa, baile di sinta, tumba, tambú, seú.</p> <ul style="list-style-type: none"> Improviseren aan de hand van opdrachten en muzische ingangen; <p>Bij het improviseren kan de kandidaat gebruik maken van:</p> <p>Totaalbeweging van het lichaam;</p> <p>Isolatiebewegingen van het lichaam;</p> <p>Symmetrische en asymmetrische bewegingen;</p> <p>Coördinatie en uithoudingsvermogen;</p> <p>Dansacties: springen, rollen, vallen, duiken, balanceren, enzovoorts.</p> <p>Daarnaast gaat het om de danselementen:</p> <p>Tijd:</p> <p>Tempo (versnellen, vertragen, slow-motion, freeze/pose);</p> <p>Maat/Ritme (regelmatig, onregelmatig, frasering, cadans);</p> <p>Herhalen, verdubbelen, halveren.</p> <p>Kracht:</p> <p>Spanning/ontspanning, krachtig/slap;</p> <p>Aard van de spanning (glijden, wringen, dobberen, schuiven, drukken, zwaaien, enzovoorts);</p> <p>Steunen/leunen/hangen.</p>			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
	<p>Ruimte: Richtingen in de ruimte en richtingen in het lichaam (voor, zij, achter, diagonaal); Hoogtelagen (laag, midden, hoog); Sterke lijnen (van midden achter naar midden voor, van links naar rechts, diagonaal); Algemene ruimte en persoonlijke ruimte; Ronde en rechte paden; Formaties (kring, rij, lijn, V-vorm enzovoorts). Muzikale, beeldende en dramatische elementen in dans hanteren: Het gaat erom elementaire inzichten van andere kunstvakken bij dans als inspiratiebron te gebruiken:</p> <p>Muziek: 2/4, 3/4, 4/4 en 6/8 maatsoorten, regelmatige en onregelmatige, enkelvoudige en samengestelde maatsoorten, dynamiek, melodie, ritme, structuur en frasering, diverse muziekstijlen;</p> <p>Beeldend: Bijvoorbeeld: schilderijen, tekeningen, beeldhouwwerk, foto's, film, objecten (bijvoorbeeld tafels, stoelen, kisten, stokken), materialen (zoals stenen, papier, doeken en dergelijke);</p> <p>Drama: Verbale en non-verbale taal en inhoud betreffende (vooral) menselijke relatievormen (uitspraken, tv- en krantennieuws, actualiteiten, gedichten, verhalen, enzovoorts).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gebruik te maken van gezichtsuitdrukking, focus en bewustzijn van je aanwezigheid in de ruimte. 			
PR2	De kandidaat kan resultaten van exploratie structureren tot een afgerond geheel met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen.	X	X	
	<p>Hierbij kan gedacht worden aan het vormgeven aan een abstract of een concreet thema, een verhalend gegeven, enzovoorts. Daarin wordt gewerkt vanuit een puur dansant uitgangspunt.</p> <p>De kandidaat kan de volgende vormgevingsaspecten toepassen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opbouw van de choreografie voor wat betreft begin, uitwerking/ontwikkeling, afwerking (slot); • Danselementen tijd, kracht en ruimte; • Gebruik van solo, duo, trio, kwartet, kwintet, et cetera en formaties; • Dansstijlen • Muzische elementen 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<ul style="list-style-type: none"> • Culturele elementen <p>De kandidaat kan de vormgevingsmiddelen decor, licht, kostuum, muziek/geluid, audio visueel, grime en dergelijke toepassen.</p>			
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
	De kandidaat kan mondeling en schriftelijk toelichten hoe de choreografie/vormgeving tot stand is gekomen aan de hand van thema, vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen. Ook moet hij de keuzes die gemaakt zijn, kunnen verantwoorden.			
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	
	<p>Hierbij maakt hij gebruik van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Marketing • Public Relations (P.R.) 			

5.c. Nadere specificaties VWO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Dans is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Dans (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Dans (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Dans (theoretisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Dans (theoretisch) <i>cijfer CSE</i>	20%
Dans (praktisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Dans (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Dans (praktisch) CE	
Type CE	Centraal Praktisch Examen (CPE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Meerdere zittingen verdeeld over 1400 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Presentatie(s) en individuele procesbeschrijving
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Geoutilleerde ruimte/devices Kostuums, decor, rekwisieten

Drama (theoretisch)

Examenprogramma HAVO, VWO
Exameneenheden, eindtermen en toelichting

Maart 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Preambule	4
2. Leeswijzer	6
3. Matrix examenprogramma Drama (theoretisch)	7
4. Toelichting en specificaties Drama (theoretisch) HAVO	8
4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	8
4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Drama (theoretisch) HAVO ...	9
4.c. Nadere specificaties HAVO	14
5. Toelichting en specificaties Drama (theoretisch) VWO	15
5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	15
5.b. Uitwerking van de eindtermen Drama (theoretisch) VWO	16
5.c. Nadere specificaties VWO	22

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld, zoals is bepaald in artikel 7 van het Landsbesluit Eindexamens VWO, HAVO en VSBO. In de examen-programma's zijn per vak de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) en het schoolexamen (SE) zich uitstrekt. Ook is het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen (CE) vastgelegd, alsmede de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen.

De examenprogramma's HAVO/VWO beschrijven de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden, waarop elke kandidaat in een periode van examinering wordt beoordeeld.

De exameneisen sluiten aan bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen leerlingen.

In dit document wordt een toelichting gegeven op in ieder geval het CE-deel van het examenprogramma en waar mogelijk en zinvol ook op het SE-deel. De centrale toetsing zal zijn in de vorm zijn van een centraal schriftelijk examen (CSE).

Behalve een beschrijving van de exameneisen voor het CE kan dit document verder een handreiking zijn voor de SE's en nadere informatie bevatten zoals specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het SE, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computerexamens), of toegestane hulpmiddelen.

Hierdoor zal een docent in staat zijn zich een goed beeld te vormen van wat in het (centraal) examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is dit dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze toelichting staat, maar dat naar het algemeen gevoelen in het verlengde daarvan ligt.

Dit examenprogramma geldt met ingang van het schooljaar 2019-2020, met op basis hiervan de eerste Centrale Examens in 2021.

1. Preambule

Het onderwijs in kunstvakken richt zich op het vermogen tot het waarnemen van, het beleven van, het produceren van en het reflecteren op kunst. Op grond hiervan kan de leerling een standpunt innemen ten opzichte van kunst en esthetica, machtsverhouding, levensbeschouwing, vermaak, multiculturaliteit, wetenschap en techniek.

Kunstvakken werken aan de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en identiteitsvorming van de leerling in relatie tot zijn omgeving. Door het bieden van een sociaal emotionele veilige leeromgeving, het bevorderen van kritisch denken, het activeren van de creativiteit, vindingrijkheid aan te moedigen en de leerling van een algemene kennis te voorzien wordt deze voorbereid op de uitdagingen die de 21ste eeuw aan deze stelt.

Vanuit de ontwikkelde visie op kunst, is de leerling in staat een bewuste en kritische keuze te maken om zich verder te laten vormen op het terrein van kunst en cultuur en oriënteert zich al doende op een mogelijke vervolgopleiding en het beroep. Het leren navigeren binnen de digitale wereld speelt hierbij een grote rol.

Drama is opgesplitst in een theoretisch deel en een praktisch deel. Drama (theoretisch) wordt afgesloten met een Centraal Schriftelijk Examen (CSE) en Drama (praktisch) met een Centraal Praktisch Examen (CPE).

Voor Drama (theoretisch) geldt dat de eindtermen zoals opgesteld in dit examenprogramma vanuit zowel lokaal perspectief als mondiaal perspectief zijn geformuleerd. Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Domein C: Onderwerpen

Domein A: Vaardigheden en benaderingswijzen

De kandidaat kan:

- De belangrijkste begrippen hanteren uit de kunstdisciplines beeldende vormgeving, dans, drama en muziek, die voorwaardelijk zijn voor adequate receptie en reflectie, en noodzakelijk zijn voor begrip van verbanden tussen kunst en cultuur;
- Informatie over kunst en cultuur herkennen, benoemen en toepassen om verbanden aan te geven;
- Bij het reflecteren bronnenmateriaal op een adequate wijze hanteren;
- Overeenkomsten en verschillen benoemen en beargumenteren met betrekking tot het beschouwingsapparaat bij de vier kunstdisciplines (alleen vwo)

Domein B: Invalshoeken voor reflectie

Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing

De kandidaat kan aangeven met welke visies, doelen, middelen en inhouden de kunsten religieuze en/of levensbeschouwelijke uitgangspunten vertolken.

Subdomein B2: Kunst en esthetica

De kandidaat kan aangeven welke ideeën over schoonheid in kunst en kunstwaardering een rol spelen.

Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht

De kandidaat kan aangeven welke invloed de sociale, politieke en economische macht heeft op de rol en inhoud van kunst en op de positie van de kunstenaar.

Subdomein B4: Kunst en vermaak

De kandidaat kan aangeven hoe vorm en inhoud bepaald worden door de vermaaksfuncties van kunst in relatie tot het daarbij betrokken publiek.

Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit

De kandidaat kan aangeven hoe de Curaçaose/ regionale en internationale kunst en cultuur elkaar wederzijds beïnvloeden.

Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek

De kandidaat kan aangeven hoe kunst en wetenschap/techniek op elkaar inwerken.

Domein C: Onderwerpen

De kandidaat kan de eindtermen van domein A en B toepassen op voorbeelden uit de volgende periodes:

- P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling
- P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum
- P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw
- P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie
- P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering
- P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld

2. Leeswijzer

In dit document wordt het examenprogramma Drama (theoretisch) gedefinieerd in exameneenheden met de bijbehorende code. Elke exameneenheid bestaat weer uit één of meer eindtermen.

In de matrix in hoofdstuk 3 is per exameneenheid aangegeven of deze deel uitmaakt van het examenprogramma voor HAVO en/of VWO.

In hoofdstuk 4 wordt de verdeling van de stof (exameneenheden) voor **HAVO** over CE en SE in een tabel gegeven (paragraaf a).

In paragraaf 4b wordt in tabelvorm per exameneenheid de algemene inhoud van die eenheid, met beschrijving van de onderliggende genummerde eindtermen, de verdere specificering daarvan genoemd van in ieder geval de eindtermen die tot de examenstof voor het CE voor HAVO behoren.

Voor zover mogelijk is ook een toelichting opgenomen op de eindtermen van de exameneenheden die tot de stof van het SE behoren. Dit heeft het karakter van voorbeelden, suggesties, adviezen - kortom: van een handreiking.

In paragraaf 4c staan nadere specificaties en condities vermeld, voor zover deze reeds vastliggen, zoals:

- de weging SE-CE
- de toegestane hulpmiddelen

In hoofdstuk 5 zijn vergelijkbare overzichten en specificaties gegeven voor de eindtermen **VWO**.

3. Matrix examenprogramma Drama (theoretisch)

Exameneenheden met code		HAVO	VWO
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x

4. Toelichting en specificaties Drama (theoretisch) HAVO

4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

HAVO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	

4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Drama (theoretisch) HAVO

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: De religies en culturen van deze periode (rol van de missie) - Architectuur: De bouwstijlen van landhuizen - Beeldend: passanten - Dans: salondans (wals, mazurka), populaire dans (tumba, tambú, seú), speldansen (Zamanakitoki) - Drama: De passerende artiesten - Muziek: Jan Gerard Palm (Curaçaose kamer/dansmuziek), Afro-Curaçaose folklore (tambú, seú, tumba en het werklied) (folklore zie Zikinza) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Trek van vrijgestelden naar steden, politieke instabiliteit in Latijns-Amerika, relatie met het vaste land 			
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Wereldtentoonstellingen, opkomst communisme, uitvinding fonograaf, fotografie, Freud, Edward Bernays (begin consumptiemaatschappij) - Beeldende kunst: realisme, art nouveau, expressionisme, impressionisme - Dans: romantisch ballet (Ballet blancs, Zwanenmeer), moderne dans (Isadora Duncan), minstrel shows (Cakewalk) - Drama: naturalisme, opkomst film (Charlie Chaplin) - Muziek: Impressionisme, Blues en Ragtime, work songs, spirituals 			
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum		x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: komst Shell, trek naar Cuba, migratie naar Curaçao - Architectuur: traditionele bewoning (kas di kunuku, kas di blèki) - Dans: invloeden Cubaanse dans (Cubaanse son) - Drama: Algemeen Nederlands verbond - Muziek: Volkszangers/Troubadours (Erquimides Candelaria, Julio Perenal) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: migratie in de regio, Lago op Aruba 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO I, Russische revolutie, opkomst radiostations, geluidsfilm, crisis, entartete kunst - Beeldende kunst: kubisme, functionalisme, futurisme, surrealisme, Dada - Dans: expressionisme (Mary Wigman), romantisch ballet (Les Ballets Russes), moderne dans (Martha Graham), jazzdans/musical dans (Katherine Dunham, Josephine Baker), - Drama: Episch drama (Brecht), musicalfilms, Stanislavsky (actor prepares '36) - Muziek: Jazz, Broadway, Country 			
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol van Curaçao, relatie Nederland, bewustwording eigen identiteit - Beeldende kunst: Curaçaosch museum (Chris Engels), Sticusa, May Henriquez, Charles Corsen - Architectuur: DOW, Gerrit Rietveld - Dans: Sticusa, Rumbera (Elena Thaina, Sonia, 'Chuki' Scharbaai, Rumbera Diana, Rumbera Annie) - Drama: adaptaties van Europese stukken naar het Papiamentu (May Henriquez, Nydia Ecury, Jules de Palm, Raúl Römer), Sticusa, Oprichting Grupo Thalia, Papiamentu toneel, Guillermo Rosario, komische duo's zoals Shon Bènci ku Frènci, parochietheater - Muziek: Estrellas del Caribe, Rudy Plaat, Boy Dap, The Golden Years (Jaren 50), Boeis Hailé, Celia Cruz & Daniel Santos zingen in het Papiamentu In de regio: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WOII - Beeldende kunst: Wifredo Lam, Frida Kahlo, social art (o.a. Diego Rivera) - Architectuur: Tropical Deco - Muziek: Calypso, Ranchera, Afro-Cubaanse muziek - Dans: Limbodans, Rumba, Chachacha, Son, Calypso, Bolero - Drama: telenovela, Trinidad theatre workshop ('59) 			
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO II - Beeldende kunst: abstract expressionisme, naïeve kunst, land art - Dans: pure dans (Merce Cunningham), musical dans (West Side Story), jazzdans (Rock and Roll), moderne dans (Alvin Ailey) - Drama: neorealisme, soaps, absurd theater, fysiek theater, experimenteel theater, Mickery (theater '65) - Muziek: Jazz (bigband, swing, bebop), Rock 'n Roll/Rhythm & Blues, British Pop 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld 30 mei - Beeldende kunst: pioniers, high flying parks, academie voor beeldende kunsten, Tony Monsanto, Yubi Kirindongo, Jean Girigorie, Nepomuceno, Ocalia, Norva Sling, Capricorne - Dans: Folkloredans (Marlene 'Chuki' Scharbaai, Juancho Schmidt), Pioniers balletscholen Lucia Snog/École de danse, Cocky van Oost /Les Sylphides, Fina Ferreira, Shirley van Heijningen/ Fina Dance Art School, Tio Riki Bernabela (Telefiesta) - Drama: pioniers, Edsel Samson gaat in Nederland studeren, Eligio Melfor: Papiamentu theater, Kaska di Pinda, Teatro di Bario, Stanley Bonofacio, Tone Brulin, Centro Pro Arte - Muziek: Doble R, Macario Prudencia (professionele populaire dansmuziek) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: dekolonisatie - Beeldende kunst: rol beeldende kunst in de Cubaanse revolutie - Dans: nationalistische dansen (Joropo, Tambora Venezolana, Zapateadas, Kadans Traditionele Merengue, Soca, Cumbia) - Drama: nationalistisch toneel, Lasana Sekou - Muziek: Reggae, Salsa, Fania All Stars 			
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol televisie, mens op de maan, jongerenculturen, woodstock, hippiecultuur - Beeldende kunst: popart, minimal art, multimediakunst, performance art, happenings - Dans: salsa, disco (Saturday Night Fever, Soul Train), breakdance (Rock Steady Crew) - Drama: Hollywood film, nouvelle vague, Peter Brook (marat/sade, '65 broadway, '85 mahabharata) invloed op en van Antilliaanse studenten en docenten drama die in NL /buitenland gaan studeren/werken, Helen Pieter, Fridi Martina (docenten) en (studenten): Edsel Samson, Laura Quast, Gilbert Bacilio, Magalie Boekhoudt, John Leerdam, Clay Toppenberg, Humphrey Monte, en van Aruba Burny Every - Muziek: Soul/R&B/motown, Disco/Dance, Punk/New Wave, Funk, Rock/Hard rock, Top 40/Pop, komst van videoclip en MTV 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: vertrek Shell - Beeldende kunst: arte '99, Tirzo Martha, Herman van Bergen, Felipe Zanolino, David Bade, Nelson Carillo - Dans: Folkloredans: Gibi Merien (Dushi Kòrsou), Dugo Schenker (The Apple), Karnavalsdans, Moderne Dans (Gabri Christa) Dansgroepen: Broché, TV-programma: Curastars Dance - Drama: Teatro Luna Blou, teatro foro, Anthony Jamanika, Rudolf Crispulo, Film: Felix de Rooy en Norman de Palm, Giovanni Abath (Grupo Kara) - Muziek: Ritmo Kombina, Gilbert Doran, Cura Jazz (Dandare, Calmes, Calister, Corsen), Curaçao Jazz Festival (jaren 90) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Biënnale Dominicaanse Republiek en Cuba, Basquiat, Tony Cappelan - Dans: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk, Alydia Wever - Drama: forumtheater, toneelopleiding Suriname, Alida Neslo ('06) - Muziek: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk 			
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: computergames, val muur, val Sovjet-Unie - Beeldende kunst: postmodernisme, graffiti - Dans: videodans (MTV), hiphop, tv dance competitions (So You Think You Can Dance) - Drama: multimedia theater, ZW groep, stichting Hanascine, De Nieuw Amsterdam, stand-up comedy, Cosmic Illusion - Muziek: Rock, Grunge, Brittpop, House, R&B, Hip-Hop/Rap, Pop, Tv-talentenshows (Idols/X-factor), Latin Music 			
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: zelfstandigheid (land Curaçao) - Beeldende kunst: Antepasado di Futuro, IBB/ Esmeralda Gallery, Bloemhof, Alma Blou, Open Atelier Route, hedendaagse ontwikkelingen, denk hierbij aan Uniarte, Design Week, Murals - Architectuur: moderne architectuur - Dans: Dance and More Foundation (Community Arts), Kizomba - Drama: Albert Schoobaar (Kadaken), La Tentashon, Komedia (Boskwiri, Edion Booy, Chòkoi), Curaçao International Film Festival Rotterdam (film), Eldrion Regina (un focus diferente) Sharelly Emanuelson, Selwyn de Wind - Muziek: Curacao North Sea Jazz, Festival di Tumba <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Academie Trinidad (UTT), Francis Alys, Carmen Herrera, murals in Bogota (link social art R3) - Dans: Festival del Caribe 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
<ul style="list-style-type: none"> - Drama: Clara Reyes (National Institute for the Arts) - Muziek: Vallenato, Rub-a-Dub 				
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: wereldbeeld - Beeldende kunst: persoonlijke/ anonieme kunst, engagement, performance art - Dans: de invloed van Afrikaanse dansstijlen in fusion, danstrends, Amerikaanse dans tv-shows (World of Dance) - Drama: virtual-reality, vlogs (film) - Muziek: Pop, EDM, DJ's, Reggaeton, Latin Pop, YouTube, EDM (electronical dance music) 			

4.c. Nadere specificaties HAVO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Drama is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Drama (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE Drama (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Drama (theoretisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Drama (theoretisch) <i>Cijfer CSE</i>	20%
Drama (praktisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Drama (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Drama (theoretisch) CE	
Type CE	Centraal Schriftelijk Examen (CSE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Gedurende één zitting van 180 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Schriftelijk; open & gesloten vragen
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Device voor tonen/ beluisteren bronnen met headset

5. Toelichting en specificaties Drama (theoretisch) VWO

5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

VWO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863-1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	

5.b. Uitwerking van de eindtermen Drama (theoretisch) VWO

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R1	Curaçao en regio in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: De religies en culturen van deze periode (rol van de missie) - Beeldende kunst: De passanten in de beeldende kunst, Fotografie (Soubllette), behoefte aan kunst vanuit elite (portretkunst en landschappen) - Architectuur: De bouwstijlen van landhuizen - Dans: salondans (wals, mazurka, dansa, quadrille), populaire dans (tumba, bastèl, tambú, seú), speldansen (Zamanakitoki) - Drama: De passerende artiesten, de joodse feesten en de Spaanse periode - Muziek: Jan Gerard Palm (Curaçaose kamer/dansmuziek), Afro-Curaçaose folklore (tambú, seú, tumba en het werklied) (folklore zie Zikinza), passerende artiesten <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Trek van vrijgestelden naar steden, politieke instabiliteit in Latijns-Amerika, relatie met het vaste land - Beeldende kunst: Invloed van de diaspora op de kunst (denk hierbij aan: technische ontwikkelingen, globalisering) - Drama: Veladas (soirees) 			
I1	Internationale ontwikkelingen in de periode 1863 – 1913 Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: Wereldtentoonstellingen, opkomst communisme, uitvinding fonograaf, fotografie, Freud, Edward Bernays (begin consumptiemaatschappij) - Beeldende kunst: impressionisme, realisme, post-impressionisme, fauvisme, symbolisme, art nouveau, expressionisme - Dans: romantisch ballet (Ballet blancs, Zwanenmeer), moderne dans (Isadora Duncan, Denishawn), minstrel shows (Cakewalk) - Drama: naturalisme, symbolisme, naturalistisch theater, opkomst film (Charlie Chaplin) Muziek: Impressionisme, Blues en Ragtime, work songs, spirituals, Laat-Romantiek 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R2	Curaçao en regio in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: komst Shell, trek naar Cuba, migratie naar Curaçao - Architectuur: Shellwoningen, traditionele bewoning (kas di kunuku, kas di blèki) - Dans: invloeden Cubaanse dans - Drama: Algemeen Nederlands verbond, Nederlandse periode - Muziek: Volkszangers/Troubadours (Erquimides Candelaria, Julio Perenal) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: migratie in de regio, Lago op Aruba - Beeldende kunst: Harlem renaissance, Edna Manley, Frida Kahlo, social art (o.a. Diego Rivera) - Dans: Cubaanse Son en Rumba - Drama: Mexico filmindustrie 			
I2	Internationale ontwikkelingen in de periode 1914-1938 Komst Shell/ interbellum	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO I, Russische revolutie, opkomst radiostations, geluidsfilm, crisis, entartete kunst - Beeldende kunst: Russische avantgarde, functionalisme, de stijl, Bauhaus, kubisme, futurisme, surrealisme, Dada - Dans: expressionisme (Mary Wigman), romantisch ballet (Les Ballets Russes), moderne dans (Martha Graham), jazzdans/musical dans (Katherine Dunham, Josephine Baker, Fred Astaire, Ginger Rogers, Gene Kelly) - Drama: Episch drama (Brecht), musicalfilms, melodrama, Antonin Artaud (theater van de wreedheid '32), Stanislavsky (actor prepares '36) - Muziek: Jazz, Broadway, Country 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
R3	Curaçao en regio in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol van Curaçao, relatie Nederland, bewustwording eigen identiteit - Beeldende kunst: Chris Engels, Curaçaosch museum, Gerrit Rietveld, Sticusa, May Henriquez, Charles Corsen, fotografie (Fisher) - Architectuur: DOW - Dans: Sticusa, Rumbera (Elena Thaina, Sonia, 'Chuki' Scharbaai, Rumbera Diana, Rumbera Annie), Magnolia - Drama: Nederlandse regisseurs (Paul Storm, Henk van Ulsen), adaptaties van Europese stukken naar het Papiamentu (May Henriquez, Nydia Ecury, Jules de Palm, Raúl Römer), Sticusa, Oprichting Grupo Thalia, Papiamentu toneel, Guillermo Rosario, komische duo's zoals Shon Bènci ku Frènci, parochietheater, Golgotha (Hubert Booi) - Muziek: Estrellas del Caribe, Rudy Plaate, Boy Dap, The Golden Years (jaren 50), Boeis Hailé, Celia Cruz & Daniel Santos zingen in het Papiamentu <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WOII - Beeldende kunst: school of Havana, Wifredo Lam, Hector Hyppolite - Architectuur: Tropical Deco (Cinelandia, West End, Miami building, Miami) - Muziek: Calypso, Ranchera, Afro-Cubaanse muziek - Dans: Limbodans, Rumba, Chachacha, Son, Calypso, Bolero, Vedette: Tongolele - Drama: telenovela, Trinidad theatre workshop ('59) 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I3	Internationale ontwikkelingen in de periode 1939 – 1968 WO II, emancipatie en wederopbouw	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: WO II - Beeldende kunst: abstract expressionisme, naïeve kunst (CoBrA), land art - Dans: pure dans (Merce Cunningham), musical dans (West Side Story), jazzdans (Rock and Roll, West Coast Swing), moderne dans (Alvin Ailey), Butoh - Drama: neorealisme, soaps, absurd theater, fysiek theater, experimenteel theater, Mickery (theater '65), living theatre, Grotowski (towards a poor theatre), Beckett (wachten op Godot) - Muziek: Jazz (bigband, swing, bebop), Rock 'n Roll/Rhythm & Blues, British Pop, Woodstock (Folk/Protest songs, Rock) 			
R4	Curaçao en regio in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld 30 mei - Beeldende kunst: pioniers, high flying parks, academie voor beeldende kunsten, Tony Monsanto, Yubi Kirindongo, Jean Girigorie, Nepomuceno, Ocalia, Norva Sling, Capricorne - Architectuur: voormalige Nationale Bibliotheek (Naam), UNA, Centro Pro Arte (Zingel) - Dans: Folkloredans (Marlene 'Chuki' Scharbaai, Juancho Schmidt, Cesareo Jean Luis/Cesareo Dance Creation, Pioniers balletscholen Lucia Snog/École de danse, Cocky van Oost/Les Sylphides, Fina Ferreira, Shirley van Heijningen/ Fina Dance Art School, Tio Riki Bernabela (Telefiesta) - Drama: pioniers, gaan in Nederland studeren (Norman de Palm, Edsel Samson, Laura Quast, Gibi Bacilio) Eligio Melfor: Papiamentu theater, Kaska di Pinda, Teatro di Bario, Tayer Antiyano pa arte dramatico ('77), Stanley Bonofacio, Tone Brulin, Centro Pro Arte, Herman Broesterhuizen toneelgroep studio, Hans Caprino - Muziek: Doble R, Macario Prudencia (professionele populaire dansmuziek) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: dekolonisatie - Beeldende kunst: professionalisering Arubaanse kunst, rol beeldende kunst in de Cubaanse revolutie, LeRoy Clarke, Everald Brown, Luce Turnier - Dans: nationalistische dansen (Joropo, Tambora Venezolana, Zapateadas, Kadans Traditionele Merengue, Soca, Cumbia), Mery Cortez (Ballet de Venevision) - Drama: nationalistisch toneel, Argentinië 3^e cinema, Lasana Sekou - Muziek: nationalistische muziek, Reggae, Salsa, Fania All Stars 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I4	Internationale ontwikkelingen in de periode 1969 – 1984 Emancipatie en dekolonisatie	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: rol televisie, mens op de maan, jongerenculturen, woodstock, hippiecultuur - Beeldende kunst: popart, conceptuele kunst, minimal art, multimedialkunst, arte povera, performance art (Abramovich, Beuys), happenings - Dans: salsa, disco (Saturday Night Fever, Soul Train), breakdance (Rock Steady Crew) - Drama: 2e bloeiperiode Hollywood, nouvelle vague, Peter Brook (marat/ sade, '65 Broadway, '85 mahabharata), Eugenio Barba (the floating islands '79), invloed op en van Antilliaanse studenten en docenten drama die in NL /buitenland gaan studeren/werken, Helen Pieter, Fridi Martina (docenten) en (studenten): Edsel Samson, Laura Quast, Gilbert Bacilio, Magalie Boekhoudt, John Leerdam, Clay Toppenberg, Humphrey Monte, en van Aruba Burny Every - Muziek: Soul/R&B/motown, Disco/Dance, Punk/New Wave, Funk, Rock/Hard rock, Top 40/Pop, komst van videoclip en MTV 			
R5	Curaçao en de regio in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	<p>De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken:</p> <p>Op Curaçao:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: vertrek Shell - Beeldende kunst: arte '99, Tirzo Martha, Herman van Bergen, Felipe Zanolino, David Bade, Nelson Carillo - Dans: Folkloredans: Gibi Merien (Dushi Kòrsou), Dugo Schenker (The Apple), Karnavalsdans, Moderne Dans (Myrena Sintjago, Gabri Christa, Joyce Weert), Dansgroepen: Broché, Combinashon Moderno, TV-programma: Curastars Dance - Drama: (Film) Felix de Rooy, Milouschka Birge, Teatro Luna Blou, Giovanni Abbath, teatro foro, Anthony Jamanika, Rudolf Crispulo - Muziek: Ritmo Kombina, Gilbert Doran, Cura Jazz (Dandare, Calmes, Calister, Corsen), Curaçao Jazz Festival ((jaren 90) <p>In de regio:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: atelier '89 Aruba, Edna Manley academie, Edouard Duval, Biennale Dominicaanse Republiek en Cuba, Basquiat, Tony Cappelan - Dans: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk, Alydia Wever - Drama: forumtheater, Derek Walcott ('92 Nobelprijs literatuur en drama), toneelopleiding Suriname, Alida Neslo ('06), Ian Valks (SXM) - Muziek: Dancehall, Bubbling, Merengue, Bachata, Zouk 			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
I5	Internationale ontwikkelingen in de periode 1985 – 2009 vertrek Shell/ globalisering	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: computergames, val muur, val Sovjet-Unie - Beeldende kunst: land art, postmodernisme, graffiti - Dans: videodans (MTV), hiphop, tv dance competitions (So You Think You Can Dance, Dancing With The Stars) - Drama: multimedia theater, biografieën, autobiografisch drama, ZW groep, stichting Hanascine, De Nieuw Amsterdam, Cosmic Illusion, Rufus Collins, Henk Tjon, stand-up comedy, spoken word - Muziek: Rock, Grunge, Brittpop, House, R&B, Hip-Hop/Rap, Pop, Tv-talentenshows (Idols/X-factor), Latin Music 			
R6	Curaçao en regio in de periode 2010 – heden einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot en vergelijken: Op Curaçao: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: zelfstandigheid (land Curaçao), prins bernard cultuurfonds - Beeldende kunst: Antepasado di Futuro, IBB/ Esmeralda Gallery, Bloemhof, Alma Blou, Open Atelier Route, hedendaagse ontwikkelingen, denk hierbij aan Uniarte, Design Week, Murals - Architectuur: moderne architectuur Kees den Heijer, Studio 8, Ronny Lobo, Lyongo - Dans: Dance and More Foundation (Community Arts), Curacao Dance Week, Curacao Salsa Competition/Curacao Dance Madness, Kizomba - Drama: Albert Schoobaar (Kadaken), La Tentashon, Komedia (Boskwiri, Edion Booy, Chòkoi), Double Play en Tula The Revolt (film) - Film: Curaçao International Film Festival Rotterdam, Sharelly Emanuelson, Selwyn de Wind, Film commissioner ('17), Curaçao film institute - Muziek: Curacao North Sea Jazz, Festival di Tumba In de regio: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: tijdsbeeld - Beeldende kunst: Academy Trinidad (UTT), Francis Alys, Carmen Herrera, murals in Bogota (link social art R3) - Dans: Festival del Caribe - Drama: Clara Reyes (National Institute for the Arts) - Muziek: Vallenato, Rub-a-Dub 			
I6	Internationale ontwikkelingen in de periode 2010 – heden Einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld	x	x	
	De kandidaat kan herkennen, benoemen, onderscheiden, in relatie brengen tot, vergelijken: <ul style="list-style-type: none"> - Algemeen: wereldbeeld, social media - Beeldende kunst: persoonlijke/ anonieme kunst, Marlène Dumas, Banksy, engagement - Dans: de invloed van Afrikaanse dansstijlen in fusie, danstrends, Amerikaanse dans tv-shows (Dance Moms, World of Dance) - Drama: virtual reality, streaming, vlogs (film), YouTube, EDM (electronical dance music) - Muziek: Pop, EDM, DJ's, Reggaeton, Latin Pop 			

5.c. Nadere specificaties VWO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Drama is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Drama (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Drama (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Drama (theoretisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Drama (theoretisch) <i>cijfer CSE</i>	20%
Drama (praktisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Drama (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Drama (theoretisch) CE	
Type CE	Centraal Schriftelijk Examen (CSE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Gedurende één zitting van 180 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Schriftelijk; open & gesloten vragen
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Device voor tonen/ beluisteren bronnen met headset

Drama (praktisch)

Examenprogramma HAVO, VWO
Exameneenheden, eindtermen en toelichting

Maart 2019

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Preambule	4
2. Leeswijzer	5
3. Matrix examenprogramma Drama (praktisch).....	6
4. Toelichting en specificaties Drama (praktisch) HAVO	7
4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	7
4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Drama (praktisch) HAVO.....	8
4.c. Nadere specificaties HAVO	13
5. Toelichting en specificaties Drama (praktisch) VWO	14
5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE	14
5.b. Uitwerking van de eindtermen Drama (praktisch) VWO	15
5.c. Nadere specificaties VWO	20

Voorwoord

De minister heeft de examenprogramma's op hoofdlijnen vastgesteld, zoals is bepaald in artikel 7 van het Landsbesluit Eindexamens VWO, HAVO en VSBO. In de examenprogramma's zijn per vak de exameneenheden aangewezen waarover het centraal examen (CE) en het schoolexamen (SE) zich uitstrekt. Ook is het aantal en de tijdsduur van de toetsen van het centraal examen (CE) vastgelegd, alsmede de wijze waarop het centraal examen wordt afgenomen.

De examenprogramma's HAVO/VWO beschrijven de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden, waarop elke kandidaat in een periode van examinering wordt beoordeeld.

De exameneisen sluiten aan bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs

- het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke kandidaat;
- het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende kandidaat;
- het recht doen aan en benutten van verschillen tussen kandidaten.

In dit document wordt een toelichting gegeven op in ieder geval het CE-deel van het examenprogramma en waar mogelijk en zinvol ook op het SE-deel. De centrale toetsing zal zijn in de vorm zijn van een centraal praktisch examen (CPE).

Behalve een beschrijving van de exameneisen voor het CE kan dit document verder een handreiking zijn voor de SE's en nadere informatie bevatten zoals specificaties van examenstof, begrippenlijsten, bekend veronderstelde onderdelen van domeinen of exameneenheden die verplicht zijn op het SE, bekend veronderstelde voorkennis uit de onderbouw, bijzondere vormen van examinering (zoals computereexamens), of toegestane hulpmiddelen.

Hierdoor zal een docent in staat zijn zich een goed beeld te vormen van wat in het (centraal) examen wel en niet gevraagd kan worden. Naar zijn aard is dit dus niet een volledig gesloten en afgebakende beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Het is mogelijk dat op een CE ook iets aan de orde komt dat niet met zo veel woorden in deze toelichting staat, maar dat naar het algemeen gevoel in het verlengde daarvan ligt.

Dit examenprogramma geldt met ingang van het schooljaar 2019-2020, met op basis hiervan de eerste Centrale Examens in 2021.

1. Preambule

Het onderwijs in de kunstvakken richt zich op het vermogen tot het waarnemen van, het beleven van, het produceren van en het reflecteren op kunst. Op grond hiervan kan de kandidaat een standpunt innemen ten opzichte van kunst en esthetica, machtsverhouding, levensbeschouwing, vermaak, multiculturaliteit, wetenschap en techniek.

Kunstvakken werken aan de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en identiteitsvorming van de kandidaat in relatie tot zijn omgeving. Door het bieden van een sociaal emotionele veilige leeromgeving, het bevorderen van kritisch denken, het activeren van de creativiteit, vindingrijkheid aan te moedigen en de kandidaat van een algemene kennis te voorzien wordt deze voorbereid op de uitdagingen die de 21ste eeuw aan deze stelt.

Vanuit de ontwikkelde visie op kunst, is de kandidaat in staat een bewuste en kritische keuze te maken om zich verder te laten vormen op het terrein van kunst en cultuur en oriënteert zich al doende op een mogelijke vervolgopleiding en het beroep. Het leren navigeren binnen de digitale wereld speelt hierbij een grote rol.

Drama is opgesplitst in een theoretisch deel en een praktisch deel. Drama (theoretisch) wordt afgesloten met een Centraal Schriftelijk Examen (CSE) en Drama (praktisch) met een Centraal Praktisch Examen (CPE).

Voor Drama (praktisch) geldt dat de eindtermen zoals opgesteld in dit examenprogramma zich vooral richten op het ambacht van de discipline en de ontwikkeling van de persoon in de maatschappij.

Het examenprogramma bestaat uit de volgende domeinen:

Domein A: Onderzoek

Domein B: Praktijk

Subdomein A1: Drama en maatschappij

Subdomein A2: Drama en persoonlijke ontwikkeling

Subdomein A3: Drama analyseren, interpreteren en waarderen

Subdomein B1: Dramatische expressie

Subdomein B2: Vormgeven

Subdomein B3: Drama en ondernemerschap

Tussen Domein A: Onderzoek en Domein B: Praktijk bestaat een wederkerige relatie. Domein A richt zich op het doorgronden van de discipline en de kandidaat in de discipline. Dit staat ten dienste van de kwaliteit en diepgang van de praktische uitvoering in Domein B. Domein B is op zijn beurt een bron van inspiratie voor Domein A.

2. Leeswijzer

In dit document wordt het examenprogramma Drama (praktisch) gedefinieerd in exameneenheden met de bijbehorende code. Elke exameneenheid bestaat weer uit één of meer eindtermen.

In de matrix in hoofdstuk 3 is per exameneenheid aangegeven of deze deel uitmaakt van het examenprogramma voor HAVO en/of VWO.

In hoofdstuk 4 wordt de verdeling van de stof (exameneenheden) voor **HAVO** over CE en SE in een tabel gegeven (paragraaf a).

In paragraaf 4b wordt in tabelvorm per exameneenheid de algemene inhoud van die eenheid, met beschrijving van de onderliggende genummerde eindtermen, de verdere specificering daarvan genoemd van in ieder geval de eindtermen die tot de examenstof voor het CE voor HAVO behoren.

Voor zover mogelijk is ook een toelichting opgenomen op de eindtermen van de exameneenheden die tot de stof van het SE behoren. Dit heeft het karakter van voorbeelden, suggesties, adviezen - kortom: van een handreiking.

In paragraaf 4c staan nadere specificaties en condities vermeld, voor zover deze reeds vastliggen, zoals:

- de weging SE-CE
- de toegestane hulpmiddelen

In hoofdstuk 5 zijn vergelijkbare overzichten en specificaties gegeven voor de eindtermen **VWO**.

3. Matrix examenprogramma Drama (praktisch)

Exameneenheden met code		HAV O	VWO
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie drama en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.	X	X
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).	X	X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name drama) en cultuur een rol spelen.	X	X
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van presentaties c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.	X	X
PR1	De kandidaat kan individueel of in groepsverband op een theatrale en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in spel vertalen en vertolken.	X	X
PR2	De kandidaat kan de onderzoeksresultaten toepassen in een presentatie met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen.	X	X
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.	X	X

4. Toelichting en specificaties Drama (praktisch) HAVO

4.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

HAVO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie drama en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name drama) en cultuur een rol spelen.			X
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van presentaties c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.			X
PR1	De kandidaat kan individueel of in groepsverband op een theatrale en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in spel vertalen en vertolken.	X	X	
PR2	De kandidaat kan de onderzoeksresultaten toepassen in een presentatie met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen.	X	X	
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	

4.b. Uitwerking van de eindtermen voor Drama (praktisch) HAVO

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie drama en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
	<p>De kandidaat maakt een keuze voor het onderwerp van het zelfstandig onderzoek. Deze eindterm geeft de gelegenheid om op basis van interesse dieper te graven in maatschappelijke achtergronden van drama. Inspiratiebron kan de eigen ervaring zijn op praktisch of theoretisch gebied: een voorstelling, een film, een boek, artikel, interview, internet, enzovoorts. Het onderzoek dient te worden onderbouwd met bronnen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hierbij wordt minimaal 1 invalshoek voor reflectie zoals vermeld in Domein B van Drama (theoretisch) gebruikt. <p>Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing Subdomein B2: Kunst en esthetica Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht Subdomein B4: Kunst en vermaak Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek</p> <ul style="list-style-type: none"> Het onderwerp dient te vallen onder een van de periodes zoals beschreven in Domein C van Drama (theoretisch). P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld 			
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Het kunnen (h)erkennen van je handelen, gedachtes en gevoelens in relatie tot jezelf en de ander en dit verwoorden. 			

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
	<p>Er kunnen meerdere technieken worden gebruikt bij het geven van feedback, bijvoorbeeld 'the bridge'. Een voorgestelde techniek die kan worden gebruikt is in ieder geval:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beschrijven van veranderbaar gedrag/handelen • beschrijven van concreet of specifiek gedrag/handelen dat je hebt gezien of gehoord • gebruik van de ik-boodschap • aangeven van het effect dat het gedrag/handelen op je heeft • laten reageren van je gesprekspartner • vragen om het gewenste gedrag /handelen • samen verkennen van oplossingen of achtergronden. <p>Bij het ontvangen houdt hij rekening met het:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren • om toelichting vragen • waardering tonen • nadenken over de feedback • al dan niet toepassen van de feedback. 			
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgopleidingen en beroepen waarin kunst (met name drama) en cultuur een rol spelen.			X
	<p>Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het bezoeken van internetsites van kunstvakopleidingen • het bezoeken van internetsites op het gebied van wetenschappelijke opleidingen op het gebied van kunst en cultuur • interview houden met studenten of docenten van een kunstvakopleiding/wetenschappelijke opleiding op het gebied van kunst en cultuur • interview, verslag, werkstuk maken over een kunstenaar, kunstvakdocent, kunsthistoricus, (ethno)musicoloog, theaterwetenschapper, enzovoorts; • meelopen of meewerken met een kunstenaar. 			
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van presentaties c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op			X

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE
PR1	X	X	
PR2	X	X	

HAVO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	<p>De kandidaat kan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een personage ontwikkelen. Kenmerken die in een personage kunnen worden aangebracht zijn onder meer: leeftijd, geslacht, karakter, sociale status, relatie tot andere personages. Deze kenmerken kunnen worden vormgegeven via onder meer houding, bewegingspatroon, stemgebruik, taalgebruik, emoties, handelingspatroon. • scènes creëren en realiseren, rekening houdend met het communicatieve doel. Bij het ontwerpen van een encenering kan de leerling rekening houden met de volgende aspecten: kijkrichting, afstand en positie ten opzichte van medespelers en publiek, ruimteverdeling van het speelvlak, looplijnen, hoogte en diepte. • spel- en vormgevingsvaardigheden toepassen bij het optreden voor publiek. Bij het vormgeven van een scène kunnen ook materiële middelen worden ingezet, zoals decor, rekwisieten, licht, geluid, grime, kostuums. De eis daarbij is dat ze functioneel worden toegepast. • zowel een solopresentatie als een groepspresentatie verzorgen. 			
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
	De kandidaat kan mondeling en schriftelijk toelichten hoe de vormgeving tot stand is gekomen aan de hand van thema, vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen. Ook moet hij de keuzes die gemaakt zijn, kunnen verantwoorden.			
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	
	<p>Hierbij maakt hij gebruik van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Marketing • Public Relations (P.R.) 			

4.c. Nadere specificaties HAVO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelijke) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Drama is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Drama (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Drama (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Drama (theoretisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Drama (theoretisch) <i>Cijfer CSE</i>	20%
Drama (praktisch) <i>Gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Drama (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Drama (praktisch) CE	
Type CE	Centraal Praktisch Examen (CPE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Meerdere zittingen verdeeld over 1400 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Presentatie(s) en individuele procesbeschrijving
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Geoutilleerde ruimte/devices Kostuums, decor, rekwisieten

5. Toelichting en specificaties Drama (praktisch) VWO

5.a. Verdeling exameneenheden CE/SE

VWO Exameneenheden		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie drama en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name drama) en cultuur een rol spelen.			X
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van presentaties c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.		X	
PR1	De kandidaat kan individueel of in groepsverband op een theatrale en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in spel vertalen en vertolken.	X	X	
PR2	De kandidaat kan resultaten van exploratie structureren tot een presentatie met weloverwogen gebruik van vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen.	X	X	
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	

5.b. Uitwerking van de eindtermen Drama (praktisch) VWO

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
OZ1	De kandidaat kan zelfstandig onderzoek verrichten naar een onderwerp dat direct of indirect verband houdt met de relatie drama en maatschappij, dit vastleggen en toelichten.		X	
	<p>De kandidaat maakt een keuze voor het onderwerp van het zelfstandig onderzoek. Deze eindterm geeft de gelegenheid om op basis van interesse dieper te graven in maatschappelijke achtergronden van drama. Inspiratiebron kan de eigen ervaring zijn op praktisch of theoretisch gebied: een voorstelling, een film, een boek, artikel, interview, internet, enzovoorts. Het onderzoek dient te worden onderbouwd met bronnen.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hierbij worden minimaal 3 invalshoeken voor reflectie zoals vermeld in Domein B van Drama (theoretisch) gebruikt. <p>Subdomein B1: Kunst en religie, levensbeschouwing Subdomein B2: Kunst en esthetica Subdomein B3: Kunstenaar en sociale, politieke en economische macht Subdomein B4: Kunst en vermaak Subdomein B5: Kunst en multiculturaliteit Subdomein B6: Kunst, wetenschap en techniek</p> <ul style="list-style-type: none"> Het onderwerp dient te vallen onder een van de periodes zoals beschreven in Domein C van Drama (theoretisch). P1: 1863 – 1913; Afschaffing slavernij/ ontwikkelingen rond de eeuwwisseling P2: 1914 – 1938; komst Shell/ interbellum P3: 1939 – 1968; WO II, emancipatie en wederopbouw P4: 1969 – 1984; Eigen identiteit en dekolonisatie P5: 1985 – 2009; vertrek Shell/ globalisering P6: 2010 – heden; einde Nederlandse Antillen/ hedendaagse wereld 			
OZ2	De kandidaat toont zelfbewustzijn, betrokkenheid bij de maatschappij en een bewijs van identiteit door reflectie op het eigen werk(proces).	X	X	
	<ul style="list-style-type: none"> Het kunnen (h)erkennen van je handelen, gedachtes en gevoelens in relatie tot jezelf en de ander en dit verwoorden. 			
OZ3	De kandidaat is in staat om op een constructieve manier feedback te geven en te ontvangen over het eigen en andermans werk(proces).			X

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
	<p>Er kunnen meerdere technieken worden gebruikt bij het geven van feedback, bijvoorbeeld 'the bridge'. Een voorgestelde techniek die kan worden gebruikt is in ieder geval:</p> <ul style="list-style-type: none"> • beschrijven van veranderbaar gedrag/handelen • beschrijven van concreet of specifiek gedrag/handelen dat je hebt gezien of gehoord • gebruik van de ik-boodschap • aangeven van het effect dat het gedrag/handelen op je heeft • laten reageren van je gesprekspartner • vragen om het gewenste gedrag /handelen • samen verkennen van oplossingen of achtergronden <p>Bij het ontvangen houdt hij rekening met het:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren • om toelichting vragen • waardering tonen • nadenken over de feedback • al dan niet toepassen van de feedback 			
OZ4	De kandidaat heeft informatie verzameld over vervolgoopleidingen en beroepen waarin kunst (met name drama) en cultuur een rol spelen.			X
	<p>Hierbij wordt gedacht aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • het bezoeken van internetsites van kunstvakopleidingen • het bezoeken van internetsites op het gebied van wetenschappelijke opleidingen op het gebied van kunst en cultuur • interview houden met studenten of docenten van een.kunstvakopleiding/wetenschappelijke opleiding op het gebied van kunst en cultuur • interview, verslag, werkstuk maken over een kunstenaar, kunstvakdocent, kunsthistoricus, (etno)musicoloog, theaterwetenschapper, enzovoorts; • meelopen of werken met een kunstenaar. 			
OZ5	De kandidaat kan de vormgeving, de structuur en de inhoud van presentaties c.q. fragmenten beschrijven, met elkaar in verband brengen en op basis daarvan een eigen visie geven.			

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen	in CE	moet in SE	mag in SE	
	<p>De kandidaat geeft blijk van inzicht in de structuur (opbouw, vormgevingsaspecten, gehanteerde dramatechniek, enzovoorts) van de getoonde presentatie. Ook is hij in staat om de indruk die de presentatie heeft achtergelaten te verwoorden. Vaak gaat dat het beste door (minstens) twee presentaties met elkaar te vergelijken. Bij het geven van een eigen visie kan gelet worden op:</p> <ul style="list-style-type: none"> • inhoud: welke betekenis kan er aan worden gegeven, wat is de gebruikte thematiek, het concreet verhaal, de specifieke boodschap en abstract gegeven • vorm: stijl (dramatechnisch/cultuurhistorisch), vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen. 			
PR1	De kandidaat kan individueel of in groepsverband op een theatrale en expressieve wijze gevoelens, ervaringen en ideeën in spel vertalen en vertolken.	X	X	
	<p>De kandidaat kan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • spelgegevens combineren en toepassen, en daarbij gebruik maken van timing en verandering in stemgebruik en bewegingspatroon <p>Hieronder verstaan we rol, actie, motief, ruimte/plaats, tijd en verhaal. Stemgebruik houdt in dit verband in dat een kandidaat: een tekst vorm geeft door gebruik te maken van voordrachtstechnieken, zoals tempo, pauzering, intonatie, ritme, intensiteit en klankkleur; met de stem in zijn spel gebruik maakt van timing.</p> <p>Met een verandering in bewegingspatroon kan de kandidaat een wisseling van personage aangeven. Het gaat hierbij om aspecten als houding, beweging, gebaar en mimiek.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Impulsen ontvangen en zenden: <p>Het in spel ontvangen van impulsen is een basisvaardigheid: de kandidaat moet kunnen omgaan met de impulsen van anderen en de spelomgeving. Impulsen zijn onder meer tegenspel, reacties van het publiek, maar kunnen ook uitgaan van rekwisieten en decorstukken. Daarnaast kan de kandidaat ook zelf impulsen zenden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • de interactie tussen de personages intensiveren door middel van actie en reactie • in spel een sociaal of maatschappelijk vraagstuk analyseren en onderzoeken • de 5 W's en 1 H toepassen • de volgende 8 spelvormen: tableau vivant, playback, komedie/tragedie, story telling, forumtheater, stilspel, stand-up comedy en rollenspel hanteren. 			
PR2	De kandidaat kan de onderzoeksresultaten toepassen in een presentatie met weloverwogen gebruik van	X	X	

VWO exameneenheden en uitgewerkte eindtermen		in CE	moet in SE	mag in SE
	vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen.			
	<p>De kandidaat kan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een personage ontwikkelen. Kenmerken die in een personage kunnen worden aangebracht zijn onder meer: leeftijd, geslacht, karakter, sociale status, relatie tot andere personages. Deze kenmerken kunnen worden vormgegeven via onder meer houding, bewegingspatroon, stemgebruik, taalgebruik, emoties, handelingspatroon. • scènes creëren en realiseren, rekening houdend met het communicatieve doel. Bij het ontwerpen van een encenering kan de leerling rekening houden met de volgende aspecten: kijkrichting, afstand en positie ten opzichte van medespelers en publiek, ruimteverdeling van het speelveld, looplijnen, hoogte en diepte. • spel- en vormgevingsvaardigheden toepassen bij het optreden voor publiek. Bij het vormgeven van een scène kunnen ook materiële middelen worden ingezet, zoals decor, rekvisieten, licht, geluid, grime, kostuums. De eis daarbij is dat ze functioneel worden toegepast. • Zowel een solopresentatie als een groepspresentatie verzorgen. 			
PR3	De kandidaat kan uitgangspunten, doel en keuzes van het maakproces toelichten en verantwoorden.	X	X	
	De kandidaat kan mondeling en schriftelijk toelichten hoe de vormgeving tot stand is gekomen aan de hand van thema, vormgevingsaspecten en vormgevingsmiddelen. Ook moet hij de keuzes die gemaakt zijn, kunnen verantwoorden.			
PR4	De kandidaat is in staat om zichzelf door middel van zijn werk als creatieveling te profileren en te propaganderen.		X	
	<p>Hierbij maakt hij gebruik van:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Marketing • Public Relations (P.R.) 			

5.c. Nadere specificaties VWO

Het SE heeft de vorm van een examendossier. Dit bevat een overzicht van

- de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten
- de behaalde resultaten en vorderingen

In het Programma van Toetsing en Afsluiting (PTA) legt de school het aantal schriftelijke en mondelinge toetsen en opdrachten vast, alsmede de weging van de verschillende onderdelen van het examendossier. De schriftelijke en (mondelinge) toetsen en opdrachten van het SE dienen aantoonbaar representatief te zijn voor de desbetreffende eindtermen uit het examenprogramma.

Het cijfer voor het schoolexamen is samengesteld uit de cijfers en beoordelingen voor de toetsen en opdrachten, zodanig dat er aantoonbaar sprake is van een evenwichtige bijdrage van de verschillende onderdelen.

Het eindcijfer van Drama is een combinatiecijfer van de behaalde cijfers op de SE's en CSE van Drama (theoretisch) en de behaalde cijfers op de SE's en CPE van Drama (praktisch). Dit in de volgende verhouding:

Onderdeel	Weging
Drama (theoretisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	20%
Drama (theoretisch) <i>cijfer CSE</i>	20%
Drama (praktisch) <i>gemiddelde cijfer SE's</i>	30%
Drama (praktisch) <i>Cijfer CPE</i>	30%

Drama (praktisch) CE	
Type CE	Centraal Praktisch Examen (CPE)
Tijdsduur en zitting(en) CE	Meerdere zittingen verdeeld over 1400 minuten
Globale vorm/inhoud CE	Presentatie(s) en individuele procesbeschrijving
Toegestane hulpmiddelen CE	Basispakket zoals geformuleerd door het ETE Geoutilleerde ruimte/devices Kostuums, decor, rekwisieten